

Romanttinen preeria

1830-luvun Pohjois-Amerikka Maximilian zu Wied-Neuwiedin ja Karl Bodmerin silmin

Eemeli Tamminiemi

Pro gradu -tutkielma

Euroopan ja maailman historia

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Euroopan ja maailman historia

Eemeli Tamminiemi

Preeriaa ja romantiikkaa

Sivumäärät: 81

Tämän tutkimuksen aihe on romantiikan ilmeneminen 1839–1841 julkaistussa Maximilian zu Wied-Neuwiedin tutkimusmatkakertomuksessa, *Travels in the interior of North America, 1832–1834*, jonka uusiopainos ilmestyi vuonna 1906 Reuben Gold Thwaitesin editoimana. Tämä uusiopainos toimii tutkielman kirjallisena lähteenä. Kyseessä on sisältöanalyttinen tutkimus, jossa analysoidaan teoksen kirjallista ja kuvallista materiaalia. Kuvallisen materiaalin lähteenä toimii 2001 ilmestynyt Tachenin toimesta julkaistu painos Karl Bodmerin matkaa koskevasta kuvituksesta.

Analyysin kohteeksi valituivat narratiiviset kohdat ja kuvat niiden sopivuuden perusteella ja ovat vain pieni otanta teoksen kokonaisuudesta ja sen romanttisuudesta.

Tutkimuksessa havaittiin romantiikan monialaisuus ja sen risteys tieteen kanssa 1800-luvun alkupuolella. Romantiikasta ja sen kuvauksesta juontuva toiseuttaminen nousivat myös tutkimuksessa esille, tämän toimiessa romantista viestintää voimistavana elementtinä. Tutkimuksen löydöt osoittavat romantiikan omaavan laajemman vaikutuksen yhteiskunnallisesti, filosofisesti ja esteettisesti, kuin perinteisesti on nähty. Sen vaikutus varsinkin saksalaiseen yhteiskuntaan 1800-luvulla oli valtava, ja aihe kaipaa lisää tutkimusta. Varsinkin tieteen ja romantiikan risteys kaipaa lisätutkimusta. Myös romantiikan uudelleen arviointi filosofisesti olisi tarpeen sen suuren vaikutuksen takia.

Avainsanat: Romantiikka, Missourin laakso, Maximilian zu Wied-Neuwied

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Romantiikka	14
2.1	Romantiikan lähtökohtia	14
2.2	Romanttinen empirismi	18
3	Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaat	22
3.1	Maximilian zu Wied-Neuwiedin kirjallinen kuvaus	22
3.2	Karl Bodmerin kuvat	32
4	Pohjois-amerikan maisema	39
4.1	Maximilian zu Wied-Neuwiedin maisemakuvaus	39
4.2	Karl Bodmerin maisemakuvat	45
4.3	Alkuperäisasukkaat maisemana	49
5	Loppuluku	54
6	Kuvat	60
	Lähteet	78
	Alkuperäisaineisto	78
	Tutkimuskirjallisuus	78

1 Johdanto

Vuonna 1832 Wiedin prinssi Maximilian zu Wied-Neuwied (1782–1867) aloitti kaksi vuotta kestäneen tutkimusmatkansa Pohjois-Amerikkaan. Tarkoituksena oli kartoittaa mantereiden luontoa, maantiedettä ja erityisesti sen alkuperäiskansoja. Tutkimusmatka suuntautui Missouri-joen laaksoon, päämääränä Kalliovuoret. Tämä päämäärä ei kuitenkaan toteutunut, mutta matka tuotti silti suuren määrän materiaalia alkuperäiskansoista, heidän kulttuureistaan ja ympäristöstään. Matkalleen Wied toi mukaan nuoren Karl Bodmerin (1809–1893), jonka kuvitus matkasta on sekä historiallisesti merkittävää, että myös matkan kuuluisin osapuoli.

Tässä tutkimuksessa tutkin miten 1800-luvun alun romantiikka esiintyy Wiedin tutkimusmatkakertomuksessa ja miltä romantiikka näytti 1800-luvun alussa. Romantiikalla tarkoitan 1700-lopulla alkuunsa saanutta aatetta, joka oli sidoksissa niin estetiikkaan kuin tieteelliseen tutkimukseen.¹ Tutkin myös Wiedin matkakertomuksen ja sen romanttisen kuvauksen ja Karl Bodmerin kuvien rakentamaa toiseutta eurooppalaisten ja Amerikan alkuperäiskansojen välillä. Tarkoituksena on selvittää miltä romantiikalle ominainen toisen tunnistaminen näkyi käytännön tasolla teoksessa.

Ajallisesti tutkimus rajautuu Wiedin syntymästä vuonna 1782 tutkimusmatkakertomuksen julkaisuun vuonna 1839–1841. Tämä laajahkon rajauksen syynä on jatkumo Aufklärungin ja saksalaisen romantiikan välillä, jossa valistuksen ajalta kumpuavat aatteet vaikuttivat pitkään.

Tutkimus rakentuu kuudesta luvusta, joissa ensimmäisessä luodaan pohja romantiikan ymmärtämiselle ja samalla avataan Dalia Nassarin tutkimuksen avulla ”romanttisen empirismin” käsite. Luku on tarpeellinen niille, jotka eivät ole itse romantiikkaa tutkineet, sen tarkoitus on antaa tarpeellinen tieto seuraavan luvun analyysin ymmärtämiselle, ja samalla esitellä sitä aikaa, jolloin Wied kirjoitti tutkimusmatkakertomuksensa. Kolmannessa luvussa keskityn tutkimaan miten Wied ja Bodmer kuvasivat preerian alkuperäiskansoja ja miten romantiikka ja romanttinen empirismi näkyvät näissä kuvauksissa. Neljäs luku seuraa tätä analyysiä keskittyen tutkimusmatkakertomuksen maisemaan ja luontoon. Viidennessä luvussa käsittelemme tutkimuksen tuloksia sekä niiden merkityksiä ja mahdollisia jatkotutkimuksen suutauksia. Kuudennessa luvussa ovat tutkimuksessa mainitut kuvat esiintymisjärjestyksessä.

¹ Nassar 2022, 1–2.

Karl Bodmer syntyi vuonna 1809 Zürichissä varakkaaseen porvariperheeseen. Veljensä kanssa he jo nuoresta iästä osoittivat taiteellista taipumusta, ja Karl Bodmer päätyi 13-vuotiaana tunnetun kaivertaja ja taiteilija setänsä Johan Jakob Meyerin oppipojaksi. Sedältä saatu oppi auttoi tätä perustamaan 16-vuotiaana oman taideyrityksensä, jossa tämä myi luonto- ja kaupunki kuvia turisteille ja julkaisijoille. Vuonna 1828 Bodmer teki matkan Koblenziin kuvittaakseen Reinin ja Mosel jokien maisemaa. Tämän matkan tuotokset toivat Bodmerin kirjamyynnin ja julkaisijan Jakob Hölscherin huomioon ja Bodmer vietti seuraavat kolme vuotta työskennellen Koblenzissa. Bodmerin maisemamaalaukset Reininmaalla saivat paikallisen aatellisen Maximilian zu Wied-Neuwiedin kiinnostumaan hänestä ja hänen potentiaalistaan tieteellisen kuvittamisen tekijänä.²

Prinssi Alexander Philipp Maximilian zu Wied-Neuwied syntyi vuonna 1782 pieneen saksalaiseen Wied-Neuwiedin kreivikuntaan Reininmaalla, joka kaksi vuotta myöhemmin kohotettiin ruhtinaskunnaksi. Wied-Neuwied asetettiin Preussin alaisuuteen vuonna 1806 Napoleonin sotien vaikutuksesta. Kreivikunta oli toiminut Maximilianin isoisan ajoista asti poliittisena ja uskonnollisena turvapaikkana sorron uhreille, mikä vaikutti Wiedin maailmankatsomukseen.³

Wied kuului sukupolveen, joka voidaan katsoa ns. vallankumouksen lapsiksi. Hän vietti koko nuoruutensa Ranskan vallankumouksen aikana ja otti osaa nuoruudessaan Napoleonin sotiin, ansioituen ja marssien voitokkaiden joukossa Pariisiin vuonna 1814 ratsuväen majurina.

Hän sai säädylleen ominaisen kotikoulutuksen ja hänen äitinsä kannusti hänen mielenkiintoaan luontoa kohtaan.⁴ Hänen lapsuus- ja nuoruusvuotensa osuivat saksalaisen alueen aatteelliseen murrokseen, jossa valistus(Aufklärung) ja siitä juontuvat klassismi ja idealismi olivat kehittyneet kohti orastavaa varhaisromantiikkaa (Frühromantik) tai Jenan romantiikkaa.⁵ Romantiikka kehitti valistuksesta lähtöisin olevia ajatuksia kohti subjektiivisempaa maailmankatsomusta, jossa puhdas järki ei riittänyt maailman ymmärtämiseen, vaan sen ohelle tarvittiin myös tunnetta ja taidetta. Varhaisen romantiikan vaikutus näkyy selvästi Wiedin kirjoituksissa ja varsinkin tutkimusmatkailija Alexander von Humboldtin vaikutus on huomattava.

² Wiener 2023.

³ Shach 1994, 8–9.

⁴ Shach 1995, 4.

⁵ Ziolkowski 2018, 42.

Humboldt toimi Wiedille niin mentorina, ystävänä kuin myös esikuvana.⁶ Vanhempana ja kokeneempana tutkimusmatkailijana Humboldt ohjeisti Wiediä tutkimuksen tekemiseen ja jakoi tämän kanssa filosofisia näkemyksiään, jotka myöhemmin vaikuttivat Wiedin tuotantoon. Miehet tapasivat kahdesti, ensin 1804 Berliinissä ja toisen kerran 1814 Pariisissa,⁷ mutta kirjeenvaihto miesten välillä näyttää jatkuneen tapaamisten ulkopuolella. Wied oli myös kirjeenvaihdossa monien muiden saksalaisten älymystön jäsenten kanssa, Brasilian tutkimusmatkansa jälkeen.⁸

Wied opiskeli yhden lukukauden Göttingenin yliopistossa vuonna 1811 ja keskittyi Johan Friedrich Blumenbachin luentoisiin.⁹ Yliopisto lukeutuu Jenan ohella varhaisen romantiikan merkittäviin kouluihin, jossa myös A. Humboldt oli opiskellut. Blumenbach oli vuosia kannustanut opiskelijoitaan tutkimusmatkojen tekemiseen ja näin kävi myös Wiedille, hän tämä kannusti suorittamaan suunnitellun tutkimusmatkan Brasiliaan. Wied teki tutkimusmatkan Brasiliaan vuosina 1815–1817. Matka oli rakenteeltaan samankaltainen kuin myöhempi Pohjois-Amerikan matka, ja kiinnostus matkasta pohjoiseen näyttää muodostuneen jo Brasiliassa.¹⁰ Wiedin mielenkiinto alkuperäiskansoihin oli avainasemassa jo tämän Brasilian matkalla, jossa hän vietti aikaa tutkien Botokudi-intiaaneja.

Brasilian-matka, kuten myöhempi Missourin-matka, oli tieteellisiä tutkimusmatkoja, joiden tarkoitus oli kartoittaa alueen luontoa, kansoja, kasveja, eläimiä ja maantiedettä. Kyseessä oli kokonaisvaltainen, ensyklopedinen katsaus alueeseen. Tämän kaltainen tieteellinen matkakirjoittaminen oli noussut 1700-luvulla suosioon ja sen konventiot ja kaavat syntyivät valistuksen aikana.¹¹

Brasilian tutkimusmatkakertomuksen julkaisemisen jälkeen Wied alkoi valmistella tulevaa Pohjois-Amerikan-matkaansa, jonka hän suoritti vuosien 1832–34 välillä. Retkikunta saapui Yhdysvaltoihin vuoden 1832 itsenäisyyspäivänä ja aloitti matkansa kohti St. Louisia, josta matka jatkui ylös Missouriia. Matkaa hidastivat niin ensimmäinen koleraepidemia, joka viivytti retkikunnan matkatavaroiden saapumista, sekä Wiedin terveysongelmat; aika Missourilla jäi näin alkuperäistä suunnitelmaa lyhyemmäksi. Vaikeuksista huolimatta retkikunnan onnistui kerätä huomattavat määrät materiaalia alueen luonnosta ja kansoista.

⁶ Shach 1994, 6.

⁷ Shach 1995, 3, 6.

⁸ Feest 1996, 118.

⁹ Shach 1995, 6.

¹⁰ Shach 1995, 9.

¹¹ Cooke 2016, 17.

Huomattavin ajanjakso Missouriilla oli 1833–34 talvi, jonka retkikunta vietti Fort Clarkessa Mandanin heimon luona. Kotiin palattuaan hän alkoi valmistella matkakertomustaan.

Wied julkaisi Pohjois-Amerikan muistiinpanojen (*Tagebuch*) pohjalta tutkimusmatkakertomuksen *Reisse in das innere Nord-America in den Jahren 1832 bis 1834* vuosina 1839–1841 jonka englanninkielistä käännöstä tutkimuksessani käytän:¹² *Maximilian, Prince of Wied's, Travels in the interior of North America, 1832–1834*. Englanninnos ilmestyi vuosina 1843–44 H. Evan Lloydin kääntämänä. Tutkimuksessa käytetty versio on julkaistu sarjassa *Early western travels 1748–1846*, volyymit XXII–XXIV, Reuben Gold Thwaitesin annotoimana, vuodelta 1906. Tämä on tällä hetkellä, uusin saatavilla oleva englanninkielinen käännös. Kaikki käännökset englannista suomeksi ovat omiani.

Teos koostuu kolmesta niteestä, jotka rakentuvat päiväkirjamerkinnöistä. Jokaiselta päivältä ei ole merkintää, mutta suurimmalta osalta on. Tältä osin teos seuraa hyvin tarkasti valistuksen aikana syntyneitä genren konventioita.¹³ Syyt päivämerkintöjen puuttumiseen saattavat olla niin toimitukselliset kuin myös matkaan itseensä liittyneet seikat, 1833–1834 talvi vaikeutti kirjanpitoa musteen jäätyessä.¹⁴ Teos sisältää Wiedin tekstin lisäksi myös Bodmerin kuvitukset, joihin Wied viittaa tekstissään. Alun perin kuvitukset olivat painettuna erilliselle albumille, joka tuli matkakertomuksen ohessa. Joitakin pienempiä kuvia oli sisälletty alkuperäiseen julkaisuun. Sisällöllisesti teos käsittelee Wiedin merkittäväksi näkemiä asioita kuten lämpötilaa, kasveja ja eläimiä sekä maan muotoja ja siinä esiintyviä mineraaleja. Keskeisimpänä tälle tutkimukselle on Teoksen alkuperäiskansoja koskeva sisältö, jota teoksessa on huomattavat määrät. Tähän sisältöön kuuluu kuvauksin kansojen ulkomuodosta, tavoista, kielistä ja kulttuurista yleisesti sekä tiettyjen heimojen uskonnollisia näkemyksiä.

Bodmerin kuvien kohdalla tässä tutkimuksessa viitataan Taschenin vuonna 2001 julkaisemaan *Travels in the interior of North America during the years 1832–1834*. Kyseessä on uusiopainos Bodmerin matkaa koskevista kuvituksista alkuperäisissä väreissä. Bodmer tuotti tutkimusmatkakertomusta varten 48 maalausta¹⁵ ja 33 vinjettiä akvatintatekniikalla. Muotokuviksi ymmärrettäviä kuvia on 18, joista 14 ovat maalauksina ja 4 vinjetteinä. Yhteensä alkuperäisasukkaat esiintyvät 46 kuvassa, joista 15 ovat vinjettejä, loput kuvaavat

¹² Maximilian Prince of Wied's Travels in the Interior of North America, during years 1832–1834.

¹³ Bridges 2002, 3.

¹⁴ Wied 1839–41, XXIV, 46.

¹⁵ eng. Tableau.

maisemaa.¹⁶ Bodmerin teokseen päätyneet painokuvat edustavat kuitenkin vain pientä osaa tämän preerialla tuottaneista piirroksista ja akvarelleista, joita oli noin neljäsataa.¹⁷ Kuva-analyysi toimii tutkimuksessa Tanja Vahtikarin, Tiina Männistö-Funkin ja Silja Laineen näkemysten mukaisesti osana aikansa kulttuuria ja diskurssia.¹⁸ Tämä tarkoittaa että keskityn kuvien analyysissä siihen, miten ne viestivät ja osallistuvat aikansa romanttiseen aatteeseen ja miten ne tuovat ilmi romanttista katsomistapaa.

Wied kirjoitti eurooppalaiselle yläluokkaiselle yleisölle, mikä näkyi teoksen hinnassa ja painosmäärissä.¹⁹ Noin 227 alkuperäistä saksankielistä teosta painettiin. Tämä vähäinen levikki on varmasti vaikuttanut Wiedin pieneen historialliseen tunnettuuteen, hänen jäädessä suurempien nimien varjoon.²⁰ Matkakirjallisuus oli romaanien jälkeen toiseksi luetuin laji 1700- ja 1800-luvuilla,²¹ joten on mielenkiintoista, miksei Wiedin teos ollut aikanaan suositumpi.

Käyttämäni lähde ei ole ongelmaton, kuten Wiediä tutkinut Paul Shach huomauttaa. Teoksen kääntäjänä toiminut Lloyd on leikannut siitä pois monia tieteellisiä kuvauksia kasveista ja sopimattomaksi kokemiaan alkuperäisasukkaiden tapoja. Thwaitesin versio palauttaa joitakin osia Wiedin kertomuksesta, mutta on silti alkuperäistä saksalaista julkaisua suppeampi.²² Wied on myös itse editoinut matkakertomustaan huomattavasti, alkuperäinen *Tagebuch* kattoi noin 500 000 sanaa ja julkaistu kertomus n. 300 000.²³ Tähän on varmasti vaikuttanut Saksan maalla vaikuttaneet Karlsbadin sensuuriasetukset, joiden seurauksena tietyt seksuaalisuutta koskevat osiot matkakertomuksessa on esitetty latinaksi,²⁴ ja myös Wiedin asema eurooppalaisen hovin jäsenenä, rajoitti sitä mitä hän pystyi sanomaan ja kuinka olla aiheuttamatta ongelmia suvulleen.

Samalla meidän tulee muistaa, että Wiedin kuvaamat henkilöt omasivat toimijuuden ja pystyivät vaikuttamaan siihen, miten heitä kuvattiin. Useampaan otteeseen kertomuksessa ja kuvituksessa eri päälliköt ja soturit esiintyvät parhaissa vaatteissaan tahtoen heistä tehtyjen kuvien kuvaavan heidät parhaalla mahdollisella tavalla. Yksi mielenkiintoinen aukko tekstissä

¹⁶ Bodmer & Grell 2001, 260–261.

¹⁷ Shach 1994, 14.

¹⁸ Vahtikari & Männistö-Funk & Laine 2022, luku 13. Sähköinen lähde.

¹⁹ Shach 1994, 14.

²⁰ Shach 1995, 14.

²¹ Jarvis 2016, 92.

²² Shach 1994, 6.

²³ Shach 1995, 9.

²⁴ Wied 1839–1841, vol XXIII, 257–258.

on naisten vähäinen asema. Syyt tähän saattavat olla lähtöisin Wiedin omasta eurooppalaisesta naiseuden ylenkatsomisesta tai ajan siveysnäkemyksistä, tai ne saattavat juontaa alkuperäiskansojen näkemyksistä, naistensa varjelemisesta tai patriarkalisuudesta. On monia syitä, miksi jokin tieto saattaa puuttua tekstistä, ja näihin kysymyksiin ei ole konkreettisia vastauksia.

Matkakertomukset olivat kasvaneet suosiossa 1700-luvulla. Kirjallisuudenalana tarjosi monille eurooppalaisille mahdollisuuden kokea toisia maailmanosia joutumatta itse matkustamaan ja matkaoppaina niille, joilla siihen oli varaa ja tahtoa. Sen suosion nousuun vaikuttivat tehostunut painotaito ja Valistus, jonka oli kiinnostus tiedonkeruuta kohtaan toimi voimakkaana motivaattorina, sekä eurooppalaisen kulttuurin ja ihmisten entistä kiihtyneempi leviäminen maailmalle.²⁵ Tämän leviämisen salli parantuneet liikeyhteydet erityisesti merenkulun yhteydessä. Maailmasta oli tullut entistä pienempi 1700-luvulla ja uteliaisuus tuntematonta kohtaan oli kasvanut sen muuttuessa pelottavasta mahdollisuudeksi.

Uteliaisuutta ja seikkailunhalua tyydyttämään syntyi tutkimusmatkakertomusten kirjallisuudenlaji, jossa tutkimusmatkailijoiden, kuten esimerkiksi kapteeni Cookin, odotettiin julkaisevan matkakertomukset tutkimusmatkoistaan. Näiden kertomusten tarkoitus oli tiedonkeruun ja -levittäminen. Samalla ne toimivat virikkeinä Euroopan älymystölle ja näiden yhteiskuntakritiikeille.²⁶

Wiedin matkakertomukset tulee ymmärtää osana tätä laajempaa eurooppalaista valistuksen aikana kasvanutta matkakertomusperinnettä.²⁷ Vaikka ne ovat pääsääntöisesti tieteellisiä tekstejä, ne seuraavat lajinsa kaavoja. Wiedin omat korkeat tieteelliset standardit ovat onnistuneet pitämään sensaatiohakuisuuden poissa kirjoista – tätä varmasti edesauttoi myös taloudellisen motivaation puute – mutta meidän tulee silti tiedostaa kirjan sisäinen rakenne ja kerronta aikansa tuotoksina. Julkaisuaikanaan teos osallistui 1700-luvun lopulla alkaneeseen romanttisten matkakertomusten perinteeseen, jossa maisema oli entistä voimakkaammassa roolissa.²⁸ Samoihin aikoihin 1780–1820 pittoreskinen estetiikka ja matkakertomukset olivat saavuttaneet huippunsa ja luoneet konventiota maiseman ja ihmisten kuvaamiselle.²⁹ Tämä

²⁵ Korte 2016, 173.

²⁶ Korte 2016, 173–176.

²⁷ Korte 2016, 173.

²⁸ Carye 2016, 12.

²⁹ Bohls 2016 246, 252.

alun perin matkakirjallisuuden ja maisemamaalauksen muoto risteytyi ajoittain myös tutkimusmatkakirjallisuuden kanssa.³⁰

Wied itse on myös hankala tutkimuskohde. Häntä on englannin kielellä tutkittu vähän ja biografinen tieto miehestä rajoittuu Paul Shachiin. En törmännyt yhteenkään Wiediä koskeneeseen suomenkieliseen tutkimukseen. Saksankielistä tutkimusta on tehty, mutta sekin keskittyy huomattavasti Wiedin Brasilian matkaan Pohjois-Amerikan matkan kustannuksella. Jotakin saksankielistä tutkimusta on tehty, mutta suurin osa tutkimuksesta on 1960–90-luvuilta. Uudempaa tutkimusta en millään kielillä löytänyt.

Oikeutuksena tutkimukselle toimii näin tutkimuksen puute, mutta myös murroksellinen aika, jolloin Wied eli ja matkasi Missourille. Kuten Robert J. Miller osoittaa³¹ 1830-luvulla Yhdysvallat muutti intiaanipolitiikkaansa³² ja Missourilla elettiin varovaisen optimismin ja kyynisen pessimismin välillä. Samalla alue oli myös demograafisen muutoksen partaalla. Vuonna 1837 riehunut isorokko vei mennessään suuren määrän alkuperäisväestöä lähes tuhoten Mandanin heimon.³³ Louisianan ostosta asti Yhdysvallat oli *de jure* omistanut Missourin laakson muiden läntisten valtioiden silmissä, mutta sen *de facto* hallinto oli vielä heimoilla ja Yhdysvaltojen hallinta oli kaukaista tai olematonta. Se tapahtui pääsääntöisesti yksityisen kauppakomppanian American Fur Companyn välityksellä ja Indian Affairs -toimiston kautta St. Louisista. Linnoitukset, joissa Wied retkueineen vietti aikaa, kuuluivat komppanialle, eivät Yhdysvaltojen armeijalle. Tästä syytä Wied ei itsekään näe Missourin laaksoa osana Yhdysvaltoja, vaan omana maantieteellisenä alueenaan. Eteläinen preeriakaan ei vielä ollut Yhdysvaltojen valloittama, vaan kuului Meksikolle vuoteen 1848 asti.

Wied pääsi näin todistamaan alkuperäiskansojen vapauden viimeisiä päiviä ennen Yhdysvaltojen valloituksia. Samalla hän pääsi näkemään perinteitä, jotka eivät selvinneet epidemiasta ja kirjaamaan ylös kulttuurisia piirteitä, jotka katosivat melkein täysin. Näistä merkittävimpiä ovat hänen keräämänsä alkuperäiskansojen sanastot, joidenka arvo on kasvanut entisestään kielten kuoltua³⁴.

Samalla myös Wiedin itsensä kokema murros on mielenkiintoinen. Hän kasvoi saksalaisen filosofian ja politiikan murroksen keskellä. Saksalaisen valistuksen aatteet kehittyivät

³⁰ Bohls 2016, 248–249.

³¹ Miller 2006, 168–172.

³² Aikalaistermi. Eng. Indian policy.

³³ Wishart 2016, 70–71.

³⁴ Mandanin heimo ei enää puhu omaa kieltään, vaan Hidatsaa.

romanttiseksi pohdinnoiksi estetiikan roolista tiedon rinnalla. Samalla orastavat romantikot alkoivat yhä tiheämmin toimia filosofisessa ja taiteellisessa yhteistyössä. Yliopistokaupungit kuten Jena, jonka piiriin Alexander Humboldt kuului, muodostuivat uuden romanttisen ajattelun keskuksiksi, joissa nuoret filosofit ja taiteilijat kehittivät esimerkiksi Kantin ja Goethen ajatuksia eteenpäin. Romantiikka ei kuitenkaan sulkeutunut vain estetiikan puolelle tai yliopistoihin, vaan myös Wiedin kaltaiset ”itseoppineet” saivat siitä vaikutteita, mikä näkyy hänen matkakertomuksessaan.

Tutkimuksen kannalta tärkein termi on romantiikka, jonka avaan syvemmin ensimmäisessä käsittelyluvussa, samalla avaan myös siihen liittyviä muita termejä. Yksinkertaistettuna kyseessä on 1700-luvun lopulla syntynyt käsitys estetiikan merkittävydestä ja noususta järjen rinnalle; liiton luomisesta henkisen/mielen ja materiaalisen välille.³⁵ Romantiikka kehittyi Valistuksen ajatusten pohjalta muodostaen aatteellisen jatkumon. Varsinkin alussa romantiikka tukeutui voimakkaasti Valistukseen ja tarkkaa rajan vetoa niiden välille ei voida tehdä. Perinteinen alkupiste romantiikalle on nähty Ranskan Suuren Vallankumouksen alkuvuosi 1789. Toiseksi alkupisteeksi voidaan nähdä myös Schlegelin veljesten *Athenaeumin* julkaisu vuonna 1798. Romantiikka peri Valistukselta mielenkiinnon tietoa kohtaan, mutta se näki tämän yksinään olevan riittämätön maailman ymmärtämiseen ja sen rinnalle tarvittiin tunnetta tai estetiikkaa. Wiedin tutkimusmatkakertomuksessa romantiikka nousee esille tiedon välittämisen tehostamiseksi käytetystä affektiivisesta kielestä.

Myös toiseuttamisen käsite tulee ymmärtää. Tällä tarkoitan sitä, miten toisen ihmisen havaitessamme ymmärrämme heidät meistä itsestämme erillisiä ja toisina. Tämä pätee myös ryhmiin, joissa oma kulttuurillinen minuutemme tulee kasvokkain toisen kulttuurisen entiteetin kanssa ja näin rakentaa identiteettiä. Kyseessä on niin poliittinen kuin psykologinen tapahtuma.³⁶ Toiseuttaminen ei ole aina negatiivista ja se omaa useita muotoja, pääasiallisesti hienostuneen tai karkean muodon.³⁷ Ero näiden kahden muodon välillä on Lajos Bronsin sanoin: “in crude othering, the distribution of the (un)desirable characteristic is more or less assumed or posited, while in sophisticated othering it follows from an argument that is partially based on a self-other-identifying assumption.”³⁸ Toiseus ja sen tunnistaminen olivat romantiikalle tavallisia tapoja herättää yleisössä tunteita. Toinen toimi peilinä, josta ja johon

³⁵ Mehigan 2016, 257.

³⁶ Brons 2015, 69–70.

³⁷ Brons 2015, 70.

³⁸ Brons 2015, 70.

heijastaa omia toiveitaan. Wiedin narratiivissa tämä näkyy parhaiten hänen heijastaessaan omia eurooppalaisia näkemyksiään preerian alkuperäisasukkaisiin. Henkilöt, jotka sopivat hänen omiin arvoihinsa nousevat narratiivissa merkittävimmiksi kuin he, jotka eivät.

Tulen myös käyttämään tutkimuksessa termiä *valkoinen/valkoiset* viitatessani Pohjois-Amerikan euroamerikkalaisiin asukkaisiin. Termin käytölle on kaksi syytä. Ensinnäkin se on termi mitä Wied itse käyttää ja tuo näin esiin hänen omia ajatuksiaan. Toiseksi termi oli käytössä Missouriilla, missä niin alkuperäisasukkaat kuin euroamerikkalaiset itsekkin käyttivät sitä erottamaan toinen toisistaan. Termin käyttö osoittaa, miten jopa Wiedin kaltaiset alkuperäisasukkaita kohtaan empatiaa tuntevat henkilöt 1800-luvun alussa omasivat ajalleen tyyppillisen rotupohjaisen tai rassistisen ihmiskäsityksen ja näkivät näin Missourin heimot itsestään ”toisina,” eivät vain kulttuurisesti vaan myös rodullisesti.

Alkuperäisaineiston ohella tutkimukselle keskeisiä tekstejä ovat Dalia Nassarin vuonna 2022 ilmestynyt *Romantic Empiricism*, John Clairborne Isbellin *Outline of Romanticism in the west* (2022), *The Longing for myth in Germany* (2004) George S. Williamsonilta, ja *Oxford Handbook for European Romanticism* (2015) Paul D. Phil. Hamiltonin toimittamana, sekä David J. Wishartin *Great Plains Indians* vuodelta 2016. Näiden keskeisten teosten lisäksi tärkeitä lähteitä ovat olleet matkakirjoittamisesta kertoneet *Routledge Companion to Travel Writing* (2016), Carl Thompsonin toimittamana ja Roy Bridgesin artikkeli: Exploration and Travel outside of Europe (1720–1914) teoksesta *The Cambridge Companion to Travel Writing* (2002). Teokset kuten Rob Boddicen *The History of Emotions* (2018) ja John Wyliein *Landscape* ovat avartaneet tämän tutkimuksen perspektiiviä.

Tutkimukselle keskeisin keskustelukumppani on Dalia Nassarin *Romantic Empiricism* ja hänen ”Idealism is nothing but genuine Empiricism”: Novalis Goethe and the ideal romantic science artikkelinsa *Goethe Yearbookissa* (18, 2011.). Nassar on perehtynyt juuri Humboldtin ja Goethen romanttisen tieteen filosofiaan, joka on voimakkaasti esillä Wiedin matkakertomuksessa. Nassarin tutkimus on merkittävästi osoittanut, miten romantiikka ei vain kehittynyt valistuksesta, vaan myös kuinka voimakkaasti se nähtiin paitsi filosofisesti myös tieteellisenä ajattelu- ja tarkastelutapana.

Oxford Handbook ja *Outline of Romanticism* on laajempia katsauksellisia teoksia romantiikasta, ja ne toimivat hyvinä lähtökohtina romantiikan tutkimukselle. Kuten yllä mainittujen teosten julkaisupäivistä näkyy, kaikki on julkaistu 2000-luvun puolella ja romantiikan ajattelun tutkimus näyttää olevan varsin vireä aatehistoriallinen suuntaus, ainakin

englanninkielisessä maailmassa. Taidehistorian puolella romantiikkaa on tutkittu paljon, mutta se keskittyy sen esteettisiin puoliin ei niinkään sen takana lepäävään filosofiaan.

Tutkimukseni lähestyy kohdettaan aatehistoriallisesti. Tutkin näin, Markku Hyrkkäsen näkemyksen mukaisesti, ihmisen toiminnan taustalla vaikuttavia aatteita ja ajatuksia, sekä miten ne ilmenevät heidän toimitaan.³⁹ Wied ja Bodmer tahtomattaakin osallistuivat aikansa aatteelliseen toimintaan ja heidän teoksensa toimii erinomaisena esimerkkinä romantiikan ja romanttisen empirismin käytännöllisestä puolesta. Metodologiana toimiin näin lähiluku ja kuva-analyysi. Lähestymistapani on sisällönanalyysi, jossa keskityn tekstissä ja kuvissa esiintyvään romanttiseen ilmaisuun. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa Wiedin kielenkäytön ja sanavalintojen tulkintaa, sekä Bodmerin kuvia analysoimista taidehistoriallisesti. Tätä varten olen valikoinut tekstistä ja kuvista analyysille sopivia kohtia ja kuvia, mutta tämä ei tarkoita, että nämä olisivat ainoat, joissa romantiikka ilmenee. Romantiikka ilmenee läpi koko teoksen ja valinnat on tehty tutkimuksen rajauksen nimissä. Harjoitan myös vastakarvaan lukua tavoittaakseni, mitä Wied tai editoijat ovat ehkä halunneet jättää tekstissä näkymättömiksi. Tutkimus sivuaa tieteenhistoriaa koulukuntaa tutkimusaiheena olevan tieteellisen tutkimusmatkakertomuksen seurauksena.

Seuraavassa luvussa pureudutaan Wiedin matkakertomukseen ja siihen, miten tämä ja Bodmer käyttävät romantiikkaa kuvailuissaan, lukuun sisältyy näin myös analyysiä Bodmerin kuvituksista, varsinkin hänen maisemakuvistaan. En käy luvussa läpi kaikkia mahdollisia analyysin kohteita, vaan olen valinnut analysoitaviksi tekstikohtia, jotka tuovat esille romantiikkaa selvästi.

³⁹ Hyrkkänen 2002, 9–13.

2 Romantiikka

2.1 Romantiikan lähtökohtia

“German Romanticism's real and symbolic links to the French Revolution inhere both in the passion generated by ideals of equality, fraternity and freedom that resounded beyond French borders in 1789 and in mourning an irretrievably lost world of unity and harmony”⁴⁰

Saksalaisen romantiikan alkukohdaksi voidaan nähdä Ranskan suuren vallankumouksen aiheuttama poliittinen ja filosofinen murros 1700-luvun lopulla, jonka keskelle Wied syntyi. Kantin kritiikki oli tuonut esille tietoisuuden rajat esittänyt varauksia valistuksen idealisoimalle edistysuskolle, ja samalla Euroopan mantereeseen vakautta horjuttanut Ranskan vallankumous asetti aikaisemmat oletukset politiikasta kyseenalaisiksi.⁴¹ Tämä epävarmuus vaati ratkaisuksi uuden tavan katsoa ja ymmärtää maailmaa.

Saksalainen pietisismi, klassismi (Weimar), Valistus ja Sturm-und-Drang yhdistyivät romantiikkaan luoden kokonaisuuden, joka oli osiaan suurempi.⁴² Nämä toisistaan erilaiset ja joskus vastakkaiset ajatukset toivat yhteen estetiikan/taiteen ja tieteen/tiedon ennennäkemättömällä tavalla. Kyseessä oli pyrkimys universaalin epistemologian luomiseen, joka täyttäisi muuttuneen maailman luoman ”aistillisen uskonnon” tarpeen.⁴³

Monien alkulähteittensä takia romantiikka ei ole yksiselitteinen ilmiö. Se on moninainen aatteiden ja ajatusten kenttä, jossa monet ajoittain ristiriitaiset ajatukset keskustelevalta keskenään. Yhteistä kuitenkin on voimakas estetiikkaan ja aistillisuuteen vetoaminen. Kyseessä ei kuitenkaan ole valistuksen *Järjen* tyrmääminen, vaan usko sen kyvyttömyyteen yksinään tuoda todellista ymmärrystä maailmasta.⁴⁴ Tieteen ja taiteen toivottiin yhdessä onnistuvan luomaan uuden korkeamman tietämisen muodon.⁴⁵ Wiedin tutkimusmatkakertomus on hyvä esimerkki tämän näkemyksen käytännöllisestä puolesta. Sekä Wied että Bodmer käyttävät teoksessa taidetta tiedonvälityksessä pyrkien antamaan lukijoille kokonaisemman ymmärryksen kohteesta.

⁴⁰ Seyhan 2009, 4.

⁴¹ Seyhan 2009, 3–4.

⁴² Seyhan 2009, 4.

⁴³ Bowie 2016, 189.

⁴⁴ Bowie 2016, 188.

⁴⁵ Uhlig 2016, 322.

Keskeiseksi romantiikassa muodostuikin *ymmärrys*, jonka osana tieto toimi. Esimerkiksi kasvin osien tietäminen ei luonut ymmärrystä siitä, miten se toimii, vaan ymmärryksen saavuttamiseksi tuli käyttää myös mielikuvitusta ja allegoriaa; vesi ei virtaa samalla tavalla kasvien ”suonissa” kuin omisamme, mutta se auttaa meitä ymmärtämään, miten ne toimivat. Tiet kohti ymmärrystä nähtiin näin taiteen, runouden ja estetiikan kautta, Hölderlinin sanoin ”Learn art in life, and in art learn about life.”⁴⁶ Tämä ajatus juontaa juurensa Johan Georg Hamannin valistusajan aatteisiin kielen roolista ajatusten muodostajana ja välittäjänä.⁴⁷ Hamann näki, ettei kieltä ja järkeä voida erottaa toisistaan, vaan ne ovat riippuvaisia toinen toisistaan. Kieli toimi taiteellisenä välittäjänä mielen abstrakteille liikkeille ja ajatuksille. Tämä ajatus kehittyi varhaisromantiikassa ajatukseen ideaalin ja todellisen yhteydestä fundamentaalisen identiteetin kautta.⁴⁸ Ideaali ja todellisuus olivat toistensa peilejä, joiden vuorovaikutuksen pohjalta kyettiin rakentamaan ymmärrys. Esimerkiksi ideaali yhteiskunta on todellisen yhteiskunnan heijastus, ja todellinen yhteiskunta pyrkii kohti tiedostettua ideaalia.

Valistuksen aikana 1770-luvulla monet olivat myös alkaneet nähdä esteettistä ja moraalista arvoa maisemassa.⁴⁹ Luonto nousi entistä voimakkaammin esille filosofisesti ja kulttuurillisesti. Dorinda Outramin sanoin:

“by the end of the [18th] century, idealisation of nature, particularly of plants and of wild mountain scenery, had come to provide a new secular form of therapy, formerly provided by religious means for emotional disturbance.”⁵⁰

Luonto toimi inspiraationa romantikoille, jotka näkivät sen kaikenkattavuuden ja kyvyn aistien ja tunteiden herättämiseen symbolina omalle filosofialleen. Luonto oli samanaikaisesti ideaalinen ja todellinen, kaukainen ja läheinen. Se toimi myös voimakkaana vastakuvana teollistuvalla ja muuttuvalla maailmalla, jossa ihmiset tunsivat menettäneen jotain entisestä yhteydestään maailmaan.⁵¹ Luonnosta muodostui eräänlainen kaipuuta herättävä symboli menneisyydelle, johon ei ollut paluuta. Romantiikkaa leimaakin voimakas nostalginen kaipuu menneisyyteen. Muinaiset tai ”primitiivisemmät” kulttuurit nähtiin harmonisempina kokonaisuuksina luonnon ja kulttuurin välillä kuin modernit. Samalla tämä muinaiskulttuureista kiinnostuminen edesauttoi kiinnostusta oman kansakunnan

⁴⁶ Görner 2016, 291.

⁴⁷ Reigner 2016, 171.

⁴⁸ Williamson 2004, 60–61.

⁴⁹ Outram 2012, 67.

⁵⁰ Outram 2012, 122.

⁵¹ Bowie 2016, 196.

menneisyyteen ruokkien orastavaa nationalismia.⁵² Romantiikan ja kansallisen/nationalistisen voidaan väittää olevan saman asian kaksi eri puolta.⁵³

Kuten George Williamson osoittaa *The Longing for Myth in Germany* kirjassaan Saksaan syntyi voimakas myyttisyyden kaipaus, jota romantikot lähtivät ratkaisemaan uudella mytologialla, joka yhdistäisi esteettisen, uskonnollisen ja julkisen elämän.⁵⁴ Omasta näkemyksestäni kyseessä ei kuitenkaan ollut kaipuu vain myyttiä tai uskontoa kohtaan, vaan ennemminkin ylevän, pyhän tai syvällisen tunteen tavoittelu. Tämä *ylevyys* onkin romantiikalle keskeinen, mutta vaikeasti määriteltävä tunne ja käsite. Siinä yhdistyvät käsitykset jostain itseään suuremmasta ja käsittämättömästä. Sen määrittämisen vaikeuden aiheuttama mysteeri on itse oleellinen osa sitä, se on jotain joku ylittää oman ymmärryskykymme. Näin joudumme tyytymään osiin kokonaisuudesta, mutta kyseessä on silti yksi jakamaton todellisuus. Ylevyys on tuon ylitsepääsemättömän kokonaisuuden havaitsemista.

Wiedissä tämä näkyy mielenkiintona kansoja kohtaa, jotka eivät ole menettäneet ”alkuperäisyyttään”⁵⁵ eurooppalaisen kulttuurin vaikutuksesta. Alkuperäisasukkaat olivat Wiedille mielenkiintoinen luonnon ja kulttuurin yhteistyö. He edustavat tälle primitiivisempää ihmisyyden astetta, ilman että heistä muodostuu vain luonnonkappaleita, jotka aika tulee hautaamaan. Kyseessä ovat ihmiset, jotka omasivat vielä sitä jotakin, jonka eurooppalaiset ovat menettäneet. Alkuperäisasukkaat toimivat ajan eurooppalaisille ikkunoina menneisyyteen, joista päätellä ihmiskunnan alkuperiä ja -tilanteita.⁵⁶

Romantiikka ei pitäytynyt vain taiteissa tai filosofiassa, vaan se oli monialainen ja luotti voimakkaasti piirien yhteistyöhön.⁵⁷ Nämä piirit muodostuivat tiettyihin yliopistoihin ja kaupunkeihin, merkittävimpinä olivat Jenan yliopisto ja Göttingenin Augusta Georgia, joissa hallitsi vapaampi akateeminen ilmapiiri. Tämä johti luonnontieteilijöiden, kuten Alexander von Humboldtin liittymiseen osaksi romantista liikettä. Tämä monitieteinen lähestyminen vaikutti entisestään romantiikan monimuotoisuuteen. Samalla romanttiselle liikkeelle oli Saksassa ominaista tiivis verkostoituminen ja yhteistyö, joka näkyy myös Wiedin tutkimusmatkakertomuksessa, jossa hän kiittää teoksen alussa toisia tiedemiehiä heidän

⁵² Ziolkowski 2018, 45.

⁵³ Isbell 2022, 5.

⁵⁴ Williamson 2004, 23.

⁵⁵ Wied 1839–1841, vol XXII, 216–217.

⁵⁶ Nivala 2015, 25.

⁵⁷ Mahoney 2016, 340.

avustaan.⁵⁸ Tämä voidaan myös nähdä tapana rakentaa uskottavuutta tutkimusmatkakirjalle vetoamalla useamman tiedemiehen auktoriteettiin.⁵⁹

Saksaan oli myös alkanut 1700-luvun puolivälistä lähtien nousta uusi koulutettu keskiluokka, Bildungsbürgertum, joka alkoi näyttää filosofisia ja taiteellisia kykyjään valistuksen lopulla ja romantiikan alussa. Sana *Bildung* on tässä merkittävä. Perinteisesti se käännetään tarkoittamaan *sivistystä*, mutta sen konnotaatiot ovat enneminkin henkilökohtaisen sivistyksen kultivoinnissa.⁶⁰ Tämä ”sivistynyt” luokka oli osoittanut alussa sympatiaa Ranskan vallankumoukselle, nähden sen edustavan mahdollisuutta omalle poliittiselle nousulle, mutta sittemmin he pettyivät terroriin ja sekasortoon.⁶¹ Monet romantiikalle merkittävät ajattelijat tulivat tästä yhteiskuntaluokasta. Romanttiset piirit näin ylittivät tieteenalojen rajojen ohella yhteiskunnallisia rajoja, aatelisten ja porvareiden muodostaessa yhteisiä kirjallisia piirejä. Tämä lisäsi romantiikkaan – ja muihin saksalaisiin idealistisiin liikkeisiin – yhteiskuntaluokallisen elementin Bildungsbürgertumin rakentaessa sisäistä luokkaidentiteettiään korkeamman koulutuksen ja sivistyksen kautta.

Kirjallisuudessa ja teksteissä romantiikka ilmenee kuvainnollisen affektiivisen tai evokatiivisen eli tunteita herättävän kielenkäytön avulla. Tämä tarkoittaa kuvailua, joka ei tyydy vain asian tieteelliseen tai todelliseen kuvainluun, vaan pyrkii herättämään lukijassa tunteellisen reaktion. Esimerkiksi vuotta kuvatessa romanttinen kuvaus lisäisi arvioitujen tai todellisten mittojen lisäksi kuvauksen sen herättämästä tunteesta. Vuoren kuvaaminen jylhänä tai karuna antaisi lukijalla tunnekokemuksen sen luonteesta. Tämän tunnekokemuksen romantiikka näki osaksi todellisuutta. Se ymmärrettiin subjektiiviseksi, mutta tämä ei vähentänyt sen olemassaoloa. Todellisuus herättää meissä ihmisinä tunteita, joiden avulla romantiikka uskoi pääsevänsä lähemmäs todellista ymmärtämistä.

Tämä tunteiden esiintuominen vaatii estetiikkaa, joka ymmärrettiin niin taiteena kuin runoutenakin. Tärkeintä kuitenkin oli oikeanlaisen tunteen esittäminen, koska mielivaltainen estetiikan harjoittaminen ja tunteiden asettaminen eivät luoneet luotettavaa kuvausta

⁵⁸ Wied 1839–1841, vol XXII, 29–30.

⁵⁹ Carey 2016, 3.

⁶⁰ Humboldt, W. 1793/1794 käänös Horton-Krüger, 57–61.

⁶¹ Williamson 2004, 22.

todellisuudesta ja eivät näin edistäneet syvällistä ymmärrystä.⁶² Todellisuuden ja luonnon yllä nähtiin lepäävän esteettinen hunttu, joka antoi niille merkitystä.⁶³

Tiedon ja taiteen tuli toimia yhdessä toisiaan vahvistavina voimina. Tarkoitus oli tuoda valistuksen järki muotoon, jossa sen ymmärtäminen olisi mahdollista ja vastaanotettavaa.⁶⁴ Taide muodostaisi näin tieteelle inhimillisen kiinnostuskohdan. Kantilta lähtöisin olevat ajatukset olivat kyseenalaistaneet ihmisen kyvyn todelliseen tietoon maailmasta sinänsä, ja näin asettaneet mahdollisuuden, että inhimillisyys toimii todellisuutta vääristävänä ennakkoasenteena. Kirjailija Heinrich von Kleistin sanoin: ”We cannot know if what we call knowledge is truly knowledge at all or only appears as such.”⁶⁵ Koska inhimillistä ennakkoasetelmaa ei voitu poistaa, tuli maailmaa pyrkiä ymmärtämään sen kautta. Ihmisen kyky tietoon oli näin sidoksissa havaintokykyyn, aistillisuuteen ja tunteellisuuteen. Ihminen on kokonaisuus, jossa *järki* ja *tunne* ovat erottamattomia. Tämä järjen ja tunteen erottamattomuus johtaisi tieteen parissa Alexander von Humboldtin edustamaan Romanttiseen empirismiin.

2.2 Romanttinen empirismi

“All nature and science should become art – [and all] art should become nature and science.”⁶⁶

Friedrich Schlegel kuvaili näin tieteen ja taiteen yhteistä tehtävää romantiikassa. Tämä ajatus taiteen ja tieteen tulemisesta yhteen oli saanut alkunsa jo Herderin ja Goethen kirjoituksissa.⁶⁷ Kyseessä oli pyrkimys uuden metodologian rakentamiseen, joka ammentaisi ”taiteista ja esteettisistä kokemuksista”⁶⁸ ja pystyisi näin tiedostamaan luonnon monimuotoisuuden ja sen ilmiöiden ainutlaatuisuuden sekä samalla, sen miten nämä ilmiöt olivat keskinäisessä yhteydessä toisiinsa ja muutoksen alaisia.⁶⁹

Romantiikan yhteys tieteisiin on saanut viime aikoina huomiota Dalia Nassarin teoksessa *Romantic Empiricism*, jossa hän käy läpi romantiikan ja tieteen risteävän romanttisen empirismin kehityskulun Herderistä Alexander von Humboldttiin. Tässä alaluvussa tuo esille

⁶² Nassar 2011, 87.

⁶³ Williamson 2004, 56.

⁶⁴ Bowie 2015, 191.

⁶⁵ Kleist, käänös Mehigan 2015, 263.

⁶⁶ Nassar 2022, 4.

⁶⁷ Nassar 2022, 4.

⁶⁸ Nassar 2022, 1.

⁶⁹ Nassar 2022, 5.

miten Nassar määrittelee romanttisen empirismin ja miksi se on merkittävää tutkimuksen pääkohteena toimivan Maximilian zu Wied-Neuwiedin tutkimusmatkakertomuksen suhteen.

Nassar asettaa romanttiselle empirismille ja sen tekijöille kaksi edellytystä: 1) ”He ovat romantikkoja, koska he tunnustavat taiteellisten kykyjen ja toimien kyvyn muuttaa sitä, miten me havaitsemme ja ajattelemme maailmasta ja itsestämme sen sisällä.” 2) ”He ovat empiristejä, koska he painottavat havainnointia ja pyrkivät pysymään ilmiössä.”⁷⁰ Tässä Nassar on lähellä Tim Mehiganin huomiota Kantin ajatuksista kumpuavasta rationaalisuus–empirismi kamppailusta, jossa Megihan tulkitsi romantiikan toimivan kultaisena keskitienä.⁷¹

Kyseessä on tiedon ja taiteen yhteistyö, jossa ymmärryksemme syvenee näiden vuorovaikutuksen kautta. Esimerkkinä voi ajatella vitsiä, jossa tieto (sisältö) yhdistyy taiteen (esittäminen) kanssa luomaan kokonaisuuden, joka välittää niin tietoa kuin myös luo tunnereaktion. Vitsin sisältö voi itsessään olla hauska, mutta sen taitava esittäminen nostaa tämän tunteen korkeammalle toimien esteettisenä lisävoimana tiedolle. Taiteellinen toimii näin vahvistaen tiedon välitystä esittämällä sen muodossa, jossa sen vastaanottaminen olisi tehokkainta.

Kyse ei kuitenkaan ollut vain estetiikan käyttäminen voimistavana elementtinä, vaan romantikot näkivät, että ”näkeminen ja tietäminen eivät ole neutraaleja: Miten me lähestymme luonnollista ilmiötä, on merkittävä, sillä se vaikuttaa siihen, miten ilmiö esiintyy ja miten me käyttäydymme suhteessa siihen.”⁷² Tämä tarkoitti, että vääränlainen esteettinen esittäminen pystyi vääristämään välitettävää tietoa, ja erinomainen esittäminen toisi tiedon ja näin ymmärryksen korkeammalle tasolle.

Tämä tarkoitti Johan Georg Hamannin näkemysten mukaista teorian ja käytännön yhteen tuomista.⁷³ Teorian laajemmat ja abstraktit ajatukset tuli asettaa käytännön avulla muotoon, jossa ne olivat tavoitettavissa. Käytäntö ei tarkoittanut vain tutkimusta itseään, vaan myös sen esittämistä. Romanttisesta empirismistä rakentui näin omanlaisensa luonnon tutkimuksen lähestymistapa, jossa käytäntö ja teoria yhdistyivät toisiaan muokaten ja realisoiden.⁷⁴

⁷⁰ Nassar 2022, 2.

⁷¹ Mehigan 2015, 258.

⁷² Nassar 2022, 105.

⁷³ Regier 2016, 177.

⁷⁴ Nassar 2022, 2.

Romanttinen empirismi ei ratkaissut rationalismin ja empirismin välistä kiistaa. Kyseessä oli ennemminkin niistä muodostuva synteesi, jossa molemmat puolet tunnistivat toisen merkityksen ihmisen ajattelussa. Abstraktia ”tieteellisempää” ajattelua edustanut rationalismi yhdistyi kokemukseen tukeutuvan empirismin kanssa luoden tietoteorian, joka salli tilan niin rationalismista kumpuavalle mielikuvitukselle ja abstraktiolle, kuin empirisille kokemukselle ja kokeilullekin.

Tutkimukselle merkittävin tätä suuntausta edustanut toimija oli Alexander von Humboldt (Berliini 1769–1859). Yhtenä aikansa merkittävimmistä tutkimusmatkailijoista ja luonnontieteilijöistä Humboldtin vaikutus romanttiseen empirismiin oli merkittävä. Hän näki taiteen ja esteettisen kokemuksen merkittävänä luonnontieteille ja pyrki *Naturgemälde*-esseissään, 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, tuomaan lukijalle niin tiedon paikasta kuin myös tunteen siitäkin, millaista siellä todella oli olla.⁷⁵ Tarkoituksena näillä, useimmiten Etelä-Amerikoista tehdyillä, tieteellisillä taideteoksilla oli herättää lukijassa eräänlainen mielensisäinen matka kaukaiseen paikkaan, johon vain harvoilla oli aikana mahdollisuus päästä.⁷⁶ Tässä pyrkimyksenä ilmenee tunnehistorian esittämä väite fyysisten paikkojen roolista tunteellisessa kokemuksessa.⁷⁷

Goetheltä alkuperänsä saanut ajatus, että tieteentekijän tuli tuntea taide, näkyy myös romanttisessa empirismissä. Hän korosti taiteen kykyä kohottaa tieteellistä työtä; hyvän tieteentekijän ei tulisi olla vieras taiteelle tai estetiikalle vaan käydä läpi ”taiteellinen koulutus.” Goethe ei vaatinut jokaiselta tieteentekijältä kykyä taiteelliseen erinomaisuuteen, vaan odotti heidän tuntevan esteettisen ilmaisun tavat,⁷⁸ jotka toimivat välittäjinä järjen abstraktin maailman ja fyysisen todellisuuden välillä. Goethe toimi merkittävänä vaikutuksena romantikkojen käsitykseen luonnosta. Hänen tutkimuksensa kasveihin ja niiden muodonmuutoksiin tekivät voimakkaan vaikutuksen nuoreen Friedrich Schellingiin, joka kehitti tämän ajatuksia eteenpäin. Schellingin tärkeä havainto oli luonnon orgaanisen kokonaisuus, jossa luonnon osat ”kannattelevat ja tukevat toisiaan vastavuoroisesti.”⁷⁹ Tämä tarkoitti että ”luonnon kyky luoda itsensä on siis sisäsyntyistä, ei mielen siihen asettamaa”⁸⁰

⁷⁵ Nassar 2022, 11–12.

⁷⁶ Lindsay 2016, 32.

⁷⁷ Boddice 2018, 171.

⁷⁸ Nassar, 106.

⁷⁹ Holmberg 2025, 27–30.

⁸⁰ Holmberg 2025, 30.

Romanttinen empirismi päätyi Wiedille mitä varmimmin Humboldtin kautta, mutta muita lähteitä ei kuitenkaan voida sulkea pois. Lopputulos kuitenkin on, että Wied edustaa romanttisen empirismin muotoa, joka erosi Humboldtin luontoon ja maisemaan keskittyvästä tuotannosta. Kuten edellä mainitsin, Wied oli mentoriaan kiinnostuneempi ihmisistä, mikä näkyy hänen tekstissään. Wied ei ainoastaan käytä affektiivista kieltä kuvaillessaan maisemaa tai luonnon tapahtumia (myrskyjä, preerian tulipaloja, yms.), vaan hän kohdistaa sen myös tapaamiinsa alkuperäisasukkaisiin. Tämä sallii voimakkaamman yksilön kuvauksen muodostumisen henkilöistä, ja he eivät esiinny vain heimonsa edustajina Wiedin narratiivissa, vaan oman persoonan omaavina yksilöinä.

Wied seuraa myös Humboldtin esimerkkiä kertoessaan evokatiivisesti Yhdysvaltojen ja Missourin luonnosta ja asukkaista. Tämä kuvainnollinen luonnon esittäminen painottuu hieman Yhdysvaltojen puolelle, syyt tähän saattavat olla muistiinpanojen tekemisen vaikeus Missourilla, mutta hänen hakemansa vaikutus on sama kuin Humboldtin, Wied pyrkii herättämään lukijassaan paikan hänessä synnyttävän tunteen, jonka hän pyrkii kielellisesti esittämään. Tämä esittäminen on kuitenkin aina epätarkkaa, kuten jo Johan Georg Hamann oli huomauttanut, kielen ja ajatusten/tunteiden erimuotoisuuden takia.⁸¹ Onkin mielenkiintoista, kuinka lähelle Hamann tuli nykyisen tunnehistorian näkemystä emotiivien⁸² ainaisesta jonkin asteista epäonnistumisesta sisäisten tunteiden ja tavanomaisten ilmaisukeinojen erilaisuuden etäisyyden takia.⁸³ Tämä tarkoittaa sitä, että emme voi koskaan täysin varmasti tietää mitä tunnetta menneisyyden henkilö tunsu tai halusi lukijansa tuntevan, mutta voimme heidän kielenkäyttöänsä analysoimalla avata ikkunaan menneisyyteen ja osittain ymmärtää tutkimaamme henkilöä.

Seuraavassa luvussa käsittelen Wiedin ja Bodmerin kuvausta Pohjois-Amerikasta ja analysoin heidän käyttämiään metodeja tuodakseni esille niissä esiintyvän romanttisen empirismin.

⁸¹ Regier 2016, 174–175.

⁸² Yksilön pyrkimys esittää yksilöllisiä tunteita yhteisten ilmaisutapojen avulla.

⁸³ Boddice 2018, 63–64.

3 Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaat

3.1 Maximilian zu Wied-Neuwiedin kirjallinen kuvaus

“We had the pleasure of being able to thoroughly to observe and study these remarkable people. [...] They are stout, well formed men, many of them above middle size, broad shouldered, muscular and brawny”⁸⁴

Pitkän monikuuisen matkan jälkeen retkikunta oli saavuttanut St. Louisin kaupungin, joka toimi ns. ”lännen porttina” ja näin alkuetappina kaikille matkoille alkuperäisasukkaiden alueille. Kaupungissa Wied retkueineen tapasi jo aikanaan kuuluisan William Clarkin, joka toimi kaupungissa Bureau of Indian Affairsin komisariona ja vastasi roolissaan kaikesta lännen alkuperäisasukkaiden ja valkoisten välisistä asioista. Clark ohjasti Wiediä Missourin matkan suorittamisessa ja alkuperäisasukkaisiin liittyvissä asioissa. Hän myös otti retkikunnan mukaan matkalle tapaamaan kaupungin lähialueiden heimoja, jotka tarjosivat heille ensimmäisen kosketuksen uuden maailman alkuperäiseen väkeen.

Tässä ja seuraavassa luvussa analysoin miten Wied ja Bodmer kuvaavat Pohjois-Amerikan alkuperäiskansoja ja luontoa. Keskityn tuomaan ilmi heidän romanttista kuvaustaan alueesta ja sen kansoista sekä osoittamaan teoksessa esiintyvää tieteen ja taiteen sidosta.

Luvun aloittavassa sitaatissa Wied kuvaa ensimmäisiä tapaamiaan Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaita. Kyseessä oli lähetystö Saukien (Sac) ja Kettujen (Outagami, Meskwaki) jäsenistä, jotka olivat saapuneet St.Louisiin neuvottelemaan Mustan Haukan⁸⁵ vapautuksesta. Wied jatkaa kuvaustaan useamman sivun verran suistuen keskusteluun Pohjois-Amerikan heimojen fyysiomasta, mutta tärkeintä on huomata hänen kuvainnollinen tapansa esittää nämä henkilöt tekstissään.

Wied ei ylistä tai kaunistele alkuperäisasukkaiden ulkomuotoa, mutta hän ei myöskään kuvaile heitä kylmän kliinisesti. Kyseessä on täsmällinen ja affektiivinen kuvaus, jossa kohteiden inhimillisyydelle luodaan tilaa. Wied kuvailee Saukien jäsentä Massicaa pitkänä ja komeana, kiiluvasilmäisenä miehenä, jonka valkoiset hampaat näyttivät melkein hohtavan tämän tummia kasvoja vasten.⁸⁶ Tämä kuvaileva ja esteettinen kieli ohjaa lukijaan

⁸⁴ Wied 1839–1841, vol XXII 218.

⁸⁵ Sauk heimon päällikkö.

⁸⁶ Wied 1839–1841, vol XXII 224.

muodostamaan oikeanlaisen kuvan kohteestaan ja esittää hyvin, miten romantiikka saattoi esiintyä tekstissä.

Heimojen ensikuvaaminen muodostaa kaavan, joka toistuu matkakertomuksessa. Tavatessaan uuden heimon Wied esittää aina kuvauksen näiden ulkomuodosta ensin. Nämä kuvaukset ovat lyhyempiä kuin Saukien ja Kettujen kuvaus, näiden kahden heimon toimiessa eräänlaisena perustana mihin lukija vertaisi toisia heimoja. Tässä näemme tietyn tieteellisen kaavamaisuuden, jonka avulla Wied järjesti tietoa, mutta samalla tämän kaavan sisällä toimii affektiivinen kieli. Tiede ja taide toimivat näin yhdessä myös Wiedin kirjan rakenteessa.

Monille Wiedin aikalaisille mielenkiinto alkuperäisasukkaita kohtaan kumpusi valistuksen ajan näkemyksestä, jonka mukaan sivilisaation kehityskulku seurasi tiettyjä asteita ja näin matkustaminen vähemmän kehittyneille alueille oli myös matkaamista ajassa taaksepäin ihmisen kehityksessä.⁸⁷ ”Primitiivisemmät” kansat pystyivät näin paljastamaan ”moderneille” totuuksia ihmisyyden luonteesta, jotka kulttuuri oli piilottanut. Wiediä näyttää kuitenkin kiinnostaneet kansojen ”alkuperäisyys,” joka terminä esiintyy hänen teoksessaan moneen kertaan. Yllä mainitussa kuvauksessakin Wied kuvailee, kuinka ”These nations adorn their ears in a very original manner.”⁸⁸ Hänelle kansojen alkuperäisyys, omanlaatuisuus tai koskemattomuus eurooppalaiseen kulttuuriin oli avainasemassa.

Kuvaukset eivät ole aina ”positiivisia.” Joitakin heimoja Wied saattoi kuvailla hyvinkin negatiiviseen sävyyn.⁸⁹ Nämä kuvaukset koskevat usein köyhtyneitä tai Wiedin silmissä ”rappioituneita” heimoja, jotka asuivat euroamerikkalaisten ”valkoisten” läheisyydessä. Hän kuvaa Omaha-heimon jäseniä ”kurjan ja likaisen näköisiksi” ja naisten ulkomuotoa ”rumaksi.”⁹⁰ Muutamaa sivua myöhemmin hän myös tuo esille aikalaisen näkemyksen Omahaoista: ”The Omaha Indians [...] they are said to be the most indolent, dull, unintellectual and cowardly of the Missouri Indians.”⁹¹ Wied tuo myös esille sen, miten heimojen rappio ei johtunut näiden yhteistyöstä valkoisten kanssa vaan taudeista ja sodista, jotka olivat runnelleet heimoja.⁹²

⁸⁷ Bohls 2016, 249.

⁸⁸ Wied 1839–1841, vol XXII 223.

⁸⁹ Wied 1839–1841, vol XXII 371.

⁹⁰ Wied 1839–1841, vol XXII 271.

⁹¹ Wied 1839–1841, vol XXII 277.

⁹² Wied 1839–1841, vol XXII 278.

Kuvaus heimojen negatiivisista puolista ei kuitenkaan ole niinkään tuomitseva kuin säälivä. Wied pyrkii herättämään lukijassaan myötätuntoa heimojen kohtaloa kohtaan. Hän kuvailee Omahaojen kohtaloa seuraavasti: “The Omahas [...] were formely a numerous tribe, but have much been reduced by frequent wars with their neighbours; the smallpox, too has committed dreadful ravages, and there are now but a few vigorous young men among them.”⁹³ Tässä tulee ottaa huomioon Wiedin ajan ja yleisön konteksti. Napoleonin sodista oli kulunut kaksikymmentä vuotta ja isorokko oli vielä rokotuksista huolimatta ongelma Euroopan kaupungeissa.⁹⁴ Aikalaiset pystyivät näin samaistumaan heimon kärsimyksiin. Samalla kielenkäyttö, kuten ”dreadful ravages” ja ”a few vigorous young men”, toimii niin tiedonvälittäjänä kuin myös herättämään lukijassa tunnereaktion.

Wiedin saksalainen yleisö pystyi myös varmasti jollain tasolla samaistumaan Missouriin laakson poliittisesti hajanaisten heimojen pelkoon suuremman vallan valloituksesta. Reininmaan valloituksesta oli kulunut vain muutama vuosikymmen ja Missouriin vehreää elämää antava laakso sopi yhteen romantiikkaan sidoksissa olleen saksalaisen nationalismin Rein-näkemyksen kanssa. Teoksen julkaisuhetkellä saksalainen romantiikka ja nationalismi olivat voimissaan. Poliittisen ja kulttuurisen erojen varjossa yhtenäisyyttä haettiin niin kielestä kuin luonnosta ja menneisyydestä. Reinin laakso muodosti luonnon ja menneisyyden (kulttuurin) yhtymän, missä monet saksalaisen historian merkkihetket olivat tapahtuneet.⁹⁵ Tämä kansallinen *tunne* pyrittiin esittämään Reinin romantiikassa, jossa jokilaakson maiseman herättämä tunne sitoutui toiveeseen yhdestä ja yhtenäisestä Saksasta. Tunteiden kautta pyrittiin ylittämään alueen hajanaisuus ja luomaan yhteinen jaettu kokemus. Tässä näemme, että vaikka Wied ei tietoisesti aja nationalismia teoksessaan oli aikalaiden mahdollista nähdä samankaltaisuuksia Missouriin heimojen ja omien kokemuksiensa välillä.

Kaikkein komeimmaksi heimoksi Wied näkee Manitarit (Hidatsat):

“...variously ornamented crowd of the most elegant Indians on the whole course the Missouri. The handsomest and most robust persons, of both sexes and all ages, in highly original, graceful, and characteristic costumes [...] The Manitaires are, in fact, the tallest and best formed Indians on the Missouri”⁹⁶

⁹³ Wied 1839–1841, vol XXII 275.

⁹⁴ Fenner 1988, 231.

⁹⁵ Beller 2017, XI–XIII.

⁹⁶ Wied 1839–1841, vol XXII 360.

Tässä havaitsemme jälleen Wiedin painotuksen alkuperäisyyteen sekä hänen omat ennakkonäkemyksensä siitä, miltä alkuperäisasukkaiden tuli näyttää. Wiedin ennakkonäkemyksiä varmasti värittää tämän aikaisempi matka Brasíliaan ja valistuksen aikana suosioon noussut käsite ”jalosta villistä”.

Jalo villi-termi oli saanut alkunsa 1600-luvun lopulla ja toimi valistuksen aikana yhteiskuntakritiikin muotona, joka Pariisin sopimuksen 1763 jälkeen liitettiin tiiviisti Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaisiin.⁹⁷ 1800-luvulle saavuttaessa varhaisromantiikan aikana ”Jalo villi” seiso i luonnon ja sivilisaation välissä,⁹⁸ luonnollisena ja edellä mainittuna sivilisaation aikaisemman vaiheen edustajan.

Wied selvästi lukeutuu tämän jälkimmäisen ajatuksen edustajaksi. Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaat eivät ole hänelle anakronistia luonnonkappaleita, jotka edistys tulisi pyyhkäisemään mennessään. Kyseessä ovat lajitoverit, jotka harjoittavat teknisen kehityksensä ja ympäristönsä sallimia elinkeinoja. Heimojen alkuperäisyys on jotain arvokasta, jonka menettäminen olisi traagista.

Pitkä ja vahva ruumis vastasi Wiedin oletuksia alkuperäisasukkaista. Vahvat, fyysistä voimaa viestivät ruumiit sopivat yhteen romantiikan antiikin ihannoinnin kanssa, jossa antiikki nähtiin luonnon ja kulttuurin harmoniana.⁹⁹ Koska Manitaarien ulkomuoto sopii tämän eurooppalaisen esteettiseen käsitykseen, heistä muodostuu Wiedin silmissä jokilaakson komein kansa. Tässä näemme, miksi Wiedin tai Humboldtin kaltaiset tutkimusmatkailijat voidaan nähdä imperialismiin toimijoina.¹⁰⁰ He eivät onnistuneet käsittelemään omia ennakkoletuksiaan ja näin ne vaikuttavat heidän teoksissaan. Vaikka Wied arvostaa ja on kiinnostunut preerian kansojen ”alkuperäisyydestä,” määräytyy se eurooppalaisen kulttuurin kautta; ”alkuperäisyys” on jotain ei-eurooppalaista. Kyseessä on Roy Bridgesin kuvailema ”intellektuaalinen valloitus”, jossa luonnonlakeja ymmärtävät eurooppalaiset tiedemiehet edesauttoivat niin sanottua ”parantamisen imperialismia.”¹⁰¹ Tämä perustui eurooppalaisen uskoon oman tietonsa yliveritaisuudesta ja oikeutti heidät hallitsemaan alueita, koska he uskoivat tietävänsä paremmin miten niitä tuli hallita.

⁹⁷ Verhoeven 2016, 225.

⁹⁸ Verhoeven 2016, 227.

⁹⁹ Nassar 2011, 74.

¹⁰⁰ Lindsay 2016, 30.

¹⁰¹ Bridges 2002, 3.

Jaloon villiin viittaa myös Wiedin sitaatti Omahaojen lähetystön käytöksestä;

“They were by no means grave and still; on the contrary, they were very cheerful, and often laughed heartily. If one went up to them familiarly, and spoke to them, many of them had a very agreeable, friendly expression; others were cold, and appeared, to us, hostile. Several repeated, with pleasure, the words of their language, and were very willing to have their portraits drawn, for which they always required a present.”¹⁰²

Tämä huomautus alkuperäisasukkaiden avoimesta tunteellisesta käytöksestä mainitaan useampaan kertaan tutkimusmatkakertomuksessa, ja se viittaa käsitykseen ”jaloista villistä” stoalaisina ja jylhinä. Wied ei tässä vain pura aikaisempaa jalon villin käsitystä, vaan hän kehittää sitä kohti oman aikansa filosofisia näkemyksiä. Romanttinen empirismi toimii tässä tieteellisenä tiedonvälittäjänä murtaen aiempia oletuksia, mutta samalla sen sisäinen estetiikka rakentaa myös jotain uutta. Huomattavaa kuitenkin on miten Wied sallii kuvauksessaan yksilöllisyyden esiintyä osoittaen, miten osa lähetystön jäsenistä on kylmiä tai jopa vihamielisiä. Manitaarien avoimesta tunnekäytöksestä kommentoidessa Wied myös käyttää termiä ”Children of nature”¹⁰³ jälleen viitaten jalon villin ideaan. Wied voidaankin nähdä osallisena jalon villin muovaamista kohti romanttisempaa, meille tutumpaa muotoa. Tämä osoittaa miten ihmiset eivät ole ainoastaan ajatusten toistajia, vaan he myös kehittivät niitä omien kulttuuristen tuotostensa kautta.

Alkuperäisasukkaiden avoin tunteellinen elämä myös itsessään saa heidät vaikuttamaan eurooppalaisen yleisön silmissä romanttisilta. Kyseessä on kaksinainen näkemys niin tunteikkuudesta, kuin myös heidän harjoittamasta vapaudesta. Vapaus oli kiinteä osa varhaisromantiikkaa,¹⁰⁴ samalla eksotismilla on roolinsa. Wiedin kuvaamat ”jalot villit” toimivat vastakohtana luonnosta etäännyneelle eurooppalaiselle elämälle.¹⁰⁵ On tärkeä kuitenkin huomata, että vaikka alkuperäisasukkaiden kulttuuri saattoi vaikuttaa Wiedin ja tämän aikalaisten silmissä vapaalta, oli heillä omat sosiaaliset ja kulttuuriset konventiot, jotka määrittivät heidän elämänsä.

Heimokuvauksista merkittävimmät löytyvät toisen volyymin lopusta Wiedin käydessä läpi Manitarien, Gros Ventrejen (iso mahat), Mandaneiden ja Arikarujen heimojen kulttuureja.

¹⁰² Wied 1839–1841, vol XXII, 227.

¹⁰³ Wied 1839–1841, vol XXII 361.

¹⁰⁴ Nassar 2020, 214.; Bowie, 2016, 188.

¹⁰⁵ Ellingson 2001, 17.

Huomattavin ja suurin näistä on Mandaneita koskeva osio, jossa Wied käyttä lähes sata sivua kuvailemaan ja kertomaan heimon tavoista, kielestä ja kulttuurista.

Kyseisen luvun alussa Wied esittää varsin suorasti näkemyksensä alkuperäisasukkaiden kohtelusta:

“...and also of the injudicious and unjust treatment which they [alkuperäisasukkaat] suffer from the Anglo-Americans. [...] that the greatest injustice was exercised toward the Indian population, and that, even now, wrongs untold are heaped on this much to be pitied and oppressed race.”¹⁰⁶

Nämä sitaattit ovat edustavat Wiedin tekstissä lähintä mitä voisi sanoa kutsuksi toimeen. Hän selvästi pyytää tässä lukijoitaan säälimään alkuperäisasukkaita ja tässä on tärkeä muistaa, kuten Boddice huomattaa, että menneisyyden tunteet eivät olleet samoja kuin omamme.¹⁰⁷ Sääli, johon Wied viittaa on lähempänä kristillistä ymmärrystä säälistä, johon kuului myötätunnon velvollisuus, eikä niinkään modernia alaspäin katsovaa sääliämme. Affektiivista kieltä käyttäen hän tuo ilmi Yhdysvaltojen ”valkoisten” intiaanien sorron ja kuinka tämä on väärin. Tässä on tärkeä jälleen muistaa teoksen tieteellinen konteksti, Wied ei esitä tässä vain omaa mielipiteitään vaan vetoaa myös auktoriteettiinsa tieteentekijänä esittäen näkemänsä faktat. Samalla hän ottaa osaa romantiikassa tapahtuneeseen sorrettujen tunnistamiseen, jonka John Isbell muotoilee seuraavasti:” For Romantics existence in human society involves recognizing not just the Other, but the downtrodden, the outsider and the outcast.”¹⁰⁸

Myöhemmin samassa luvussa Wied vertaa Mandaneita suoraan ”valkoisiin” sanoen:

“I have never observed any disputes among them, but, on the contrary, much more unity and tranquillity than in civilized Europe. It has often been asserted that the Indians are inferior in intellectual capacity to the Whites; but this has been now sufficiently refuted; and Harlan is not wrong in saying that, among the races of men, of which Blumenbach reckons five, the American should be ranked immediately after the Caucasian. If man, in all his varieties, has not received from the Creator equally perfect faculties, I am, at least, convinced that, in this respect, the Americans are not inferior to the Whites. Many of the Mandans manifest a great thirst for knowledge, and many desire to hear something of objects of a higher order; and if they were not so much attached to the prejudices inherited from their ancestors, many of them might be very easily instructed.”¹⁰⁹

¹⁰⁶ Wied 1839–1841, vol XXIII 253.

¹⁰⁷ Boddice 2018, 35.

¹⁰⁸ Isbell 2022, 10.

¹⁰⁹ Wied 1839–1841, vol XXIII 287–288.

Tässä sitaatissa havaitsemme monta samanaikaisesti kiinnostavaa asiaa. Siinä nousee esille romantiikalle tyypillinen yhteistyö,¹¹⁰ Kun Wied viittaa Harlaniin ja Blumenbachiin. Keskisimpänä esille nousee Wiedin usko ”Amerikkalaisista” eli alkuperäisasukkaista tasa-arvoisina älykkyydessä valkoisten kanssa. Huomattavaa on myös, miten affektiivinen kieli palvelee Wiedin lausuntoa. Voimakas ”Luojaan” viittaaminen ja oman näkemyksen esille tuominen vetoavat lukijaan välittömästi. Kyseessä on voimakkaasti alkuperäisasukkaisiin suuntautuvan rasismien vastainen lausunto, vaikka ”in this respect” heikentääkin sen purevuutta. Sitaatissa Wied rinnastaa alkuperäisasukkaat valkoisiin, joten näiden ennakkoluuloihin suuntautuva kritiikki viittauksen lopussa on myös hienovaraista kritiikkiä euroamerikkalaisia kohtaan. Tämä kritiikki jatkuu samalla sivulla:

“The bad examples which they so often observe in the white men, who roam about their country in quest of gain, are not calculated to inspire them with much respect for our race, or to improve their morality. And if they have not been found inclined to the Christian religion, this is, certainly, in some measure, the consequence of the bad conduct of the Whites, who call themselves Christians, and are often worse, and more immoral, than the most uncivilized of the Indians”¹¹¹

Valkoiset toimivat alkuperäisasukkaille huonoina esimerkkeinä niin omasta rodustaan kuin myös moraalista. Alkuperäisasukkaat toimivat tässä peilinä, jota vasten Wied heijastaa oman kulttuurinsa epäkohtia. Nämä ”jalot villit” toimivat näin vastakohtina euroamerikkalaiselle ahneudelle ja ahdasmielisyydelle.¹¹²

Kuvatessaan alkuperäisheimoja ryhminä Wied rakentaa toiseutta kuvailemalla näiden eurooppalaisista eroavaa kulttuuria ja tapoja sekä luomalla suoria vertauksia näiden välille. Tämä vertailu korostaa ryhmien välisiä eroja samalla vahvistaen niiden omia identiteettejä käyttäen toisiaan määrittämään, mitä ne eivät itse ole.¹¹³ Wiedin tekstissä on havaittavissa molemmat Bronsin määrittelemistä toiseuttamisen muodoista. Asiat, jotka eivät sovi hänen omiin ennako-oletuksiinsa alkuperäisasukkaista, kuten Missourin heimojen avoin homoseksuaalisuus, hän saattaa tyrmätä hyvinkin voimakkaasti, mikä toimii karkean toiseuttamisen muotona, käyttäen edelle mainitussa tapauksessa sanaa ”unnatural.”¹¹⁴ Samalla Wied toimii tekstissään myös hienovaraisten toiseuttajana, kun hän esittää eroja valkoisten ja

¹¹⁰ Mahoney 2016, 340.

¹¹¹ Wied 1839–1841, vol XXIII, 288.

¹¹² Ellingson 2001, 17.

¹¹³ Brons 2015, 74.

¹¹⁴ Wied 1839–1841, vol XXII, 331–331.

alkuperäisasukkaiden välillä neutraaliin tai jopa positiiviseen sävyyn. Hyvänä esimerkkinä tästä toimiin se, miten hän spekuloi kristinuskon mahdollista vaikutusta Mandaneiden myytteihin.¹¹⁵ Wied ei näe tämän synkretismin turmelleen intiaanien alkuperäisyyttä vaan esittää huomionsa neutraaliin sävyyn.

Positiivisesta sävystä esimerkkinä toimii, miten Wied kuvailee Mandanien älykkyyttä: ”One is often at a loss to answer their questions, founded on correct and natural judgment.”¹¹⁶

Huomattavaa positiivisen toiseuttamisen lisäksi on viittaus alkuperäisasukkaiden harjoittamaan rationalismiin ”oikean ja luonnollisen arvioinnin” kautta. Luonnon lapset eivät olleet tyhmiä, vain tietämättömiä. Tämä ajatus jatkuu seuraavalla sivulla:

“Many of them dispute, with great earnestness, on more elevated subjects; thus, they inquired our ideas of the various heavenly bodies, and of the origin of the universe, as they, themselves, declare their own silly traditions to be insufficient. Some, indeed, thought our ideas on these subjects much more silly than their own. They laughed outright, when we affirmed that the earth was round, and revolved about the sun. Others, however, would not reject our views, and were of opinion that, as the Whites could do so much which was incomprehensible to them, it was possible they might be right on this point also.”¹¹⁷

Näemme taas Wiedin karkean toiseuttamisen tämän kuvaillessa Mandanin perinteisiä näkemyksiä ”hupsuiksi,” mutta samalla tämä osoittaa heidän haluaan oppia sekä sallii näille yksilöllisyyden välttämällä koko heimoa kattavaa yleistystä. Yksilöllisyyden aate koki muutoksen romantiikan vaikutuksesta. Valistuksen määrällinen näkemys yksilöstä muuttui laadulliseksi näkemykseksi, yksilöstä tuli uniikki.¹¹⁸

Nämä uniikit yksilöt näkyvät myös Wiedin tekstissä. Monet hänen tapaamistaan henkilöistä saavat kuvauksen, joka tuo esille heidän yksilöllisyyttään ja toimijuuttaan. Varsinkin Mandanin ja Manitaarien heimojen jäsenistä Wied nostaa esille hyvinkin yksilöllisiä kuvauksia. Tähän syy oli retkikunnan viettämä 1833–1834 talvi heimojen luona Fort Clarkessa.

Keskeisimmäksi alkuperäisyksilöksi matkakertomuksessa muodostuu Mandan päällikkö Mato-Topé,¹¹⁹ joka esiintyy Wiedin narratiivissa useaan kertaan ja Wied omistaa lyhyen

¹¹⁵ Wied 1839–1841, vol XXIII, 301.

¹¹⁶ Wied 1839–1841, vol XXIII, 288.

¹¹⁷ Wied 1839–1841, vol XXIII, 289.

¹¹⁸ Izenberg 1992, 4–5.

¹¹⁹ Suom. Neljä karhua.

pätkän kertomustaan tämän tekojen selostamiseen.¹²⁰ Hän kuvailee Mato-Topéa seuraavasti:” I must here subjoin a few words respecting this eminent man, for he was fully entitled to this appellation, being not only a distinguished warrior, but possessing many fine and noble traits of character”¹²¹ Syy miksi Wied halusi tuoda esille Mato-Topén tekoja on tämän roolissa matkakertomuksen sisällössä. Mato-Topé toimi Wiedille ja tämän retkikunnalle niin ystävänä, kuin myös lähteenä Mandanin kulttuuriin ja kieleen. Tämä toimii yhdessä Fort Clarcken johtajan Kippin kanssa Kapil Rajin esittäminä ”go-between” henkilöinä, jotka mahdollistivat kulttuurien välisen tiedonkulun.¹²²

Yllä oleva sitaatti tuo esille, miten Wied näki Mato-Topén omaavan ”hienoja ja jaloja luonteen ominaisuuksia” ja samalla tavalla hän luonnehtii Mandan päällikköä muuallakin teoksessaan. Sanat kuten ”brave,” ”eminent” ja ”distinguished ” ovat sanoja, joilla Wied kuvailee Mato-Topéa.¹²³ Sotilaallisesti urheasta ja hienotapaisesta Mato-Topésta muodostuu Wiedin narratiivissa eräänlainen ”jalon villin” arkkityyppi, johon hän kannustaa lukijaa vertaamaan muita tapaamiaan päälliköitä ja alkuperäisasukkaita. Samalla Wied rakentaa myös eroa Mato-Topén ja Mandanin heimon muiden jäsenten välille korostaen jälleen tämän yksilöllisyyttä. Wied moittii heimon jäseniä varastamisesta ja huonoista tavoista ja syyttää myös Mato-Topén vaimoa,¹²⁴ syytös, joka ei koskaan koske Mato-Topéa itseään. Tämän henkilökohtaiset uskomukset rakentavat myös yksilöllisyyttä, kuten uskomus olla polttamatta muiden seurassa,¹²⁵ mutta mielenkiintoinen tapaus, on miten tämä pyysi toistuvasta Bodmeria piirtämään hänelle kuvan kotkasta, jolla Wied uskoi olevan uskonnollista merkitystä.¹²⁶ Tämän kaltaiset toiminnan kuvaukset rakentavat Mato-Topésta moniulotteisen kuvan ja tuovat yhteen tiedon miehestä ja tämän teoista sekä niistä tunteista, jotka tämä herätti. Wied selvästi piti Mato-Topéa korkeassa arvossa ja mielenkiintoisena henkilönä sekä tutkimuskohteena.

Mato-Topén soturillinen urheus toimii myös peilinä saksalaisen lukijakunnan omasta historiasta. Aiemmin mainittu ajan usko sivilisaation lineaarisesta progressiosta liittää Mato-Topén osaksi sivilisaation kulkua ja näin tekee hänestä eräänlaisen preerian ritarin.

Romantiikan kasvattama kiinnostus omaa menneisyyteen Saksassa johti kiinnostuksen

¹²⁰ Wied 1839–1841, vol XXIV, 79–81.

¹²¹ Wied 1839–1841, vol XXIV, 80.

¹²² Raj 2016, 1–3.

¹²³ Wied 1839–1841 vol XXII, 347, 359.

¹²⁴ Wied 1839–1841, vol XXIV, 48.

¹²⁵ Wied 1839–1841, vol XXIII, 320.

¹²⁶ Wied 1839–1841, vol XXIV, 74.

kasvuun keskiaikaa kohtaan.¹²⁷ Ritari- ja-Ryöväri näytelmät olivat suosittuja ja vaikka niiden hahmot eivät olisi narratiivissa käyttäneet väkivaltaa oli heidän yhteiskunnallinen asemansa rakennettu väkivallan päälle.¹²⁸ Mato-Topén kaltainen ”jalo villi” toimii näin symbolina menneisyyden esimerkillisestä ja hyveellisestä käytöksestä, jota romantikot pyrkivät uudelleen herättämään. Myös Wiedin oma yhteiskunnallinen asema tässä on mielenkiintoinen. Ylhäisaateliin kuuluvana sotaveteraanina syy Mato-Topén arvostukseen rakentuu varmasti myös hänen henkilökohtaisten kokemuksiensa ja arvojensa varaan. Molemmat miehet ovat ansioituneita sodassa ja ovat sitä kautta ansainneet yhteisöjensä arvostuksen.

Mandanin heimo tuottaa myös kaksi muuta merkittävää yksilöä kertomukseen; Dipauchin¹²⁹ ja Sih-Chidan.¹³⁰ Molemmat ovat mielenkiintoisia omista syistään. Dipauch oli saavuttanut päällikkyyden meriitit, mutta ei ollut koskaan ottanut titteliä.¹³¹ Hän valitsi olla etenemättä yhteisönsä sosiaalierarkiassa, mikä näyttää meille hänen toimijuuttaan ja yksilöllisyyttään.

Sih-Chidaa Wied kuvailee seuraavasti:

“Sih-Chida, a tall, stout young man, the son of a celebrated chief now dead, was an Indian who might be depended on, who became one of our best friends, and visited us almost daily. He was very polished in his manners, and possessed more delicacy of feeling than most of his countrymen. [...] He came almost every evening, when his favourite employment was drawing, for which he had some talent, though his figures were no better than those drawn by our little children.”¹³²

Sih-Chida edustaa Wiedin narratiivissa romanttisen ”jalon villin” toista puolta, tunteellista ja hyvätapaista luonnonlasta, joka omistaa aikaa taiteelle. Herkkäsieluinainen preerian ”villi” puhuttelee samalla tavalla eurooppalaisia arvoja kuten Mato-Topén urhoollisuus.

Huomaamme jälleen, miten voimakkaasti *toiseus* toimii peilinä kulttuureille. Wied etsii omien sanojensa mukaa alkuperäisyyttä, mutta samalla kohottaa oman kulttuurinsa arvoihin sopivat henkilöt narratiivissaan merkittäviksi. Romantikot pyrkivät ymmärtämään ja olemaan avoimempia toisille kulttuureille, mutta kuten Carl Niekerk huomauttaa artikkelissaan kyseessä ei ollut mutkaton näkemys.¹³³ Toiset kulttuurit nähtiin mielenkiintoisina, mutta

¹²⁷ Brown 2009, 161.

¹²⁸ Paulin 2009, 85.

¹²⁹ Suom. Murtunut käsi.

¹³⁰ Suom. Keltainen sulka.

¹³¹ Wied 1839–1841, vol XXIII, 274.

¹³² Wied 1839–1841, vol XXIV, 16–17.

¹³³ Niekerk 2009, 7.

samalla romantiikkaan sitoutunut nationalismi teki niiden arvostelusta helppoa ja merkittävää oman kulttuuri-identiteetin rakentamiselle.

Näin voimme havaita, miten tieteellinen tutkimusmatkakirjoittaminen sisälsi ongelmia.

Wiedin ennakko-oletukset omasta kulttuuristaan vaikuttavat siihen, miten hän kuvaa ja tuo ilmi tietoa toisista kulttuureista. Vaikka romanttinen empirismi pyrki näkemään ensisilmäystä pidemmälle,¹³⁴ se ei tarkoita, että se olisi ollut vapaa tuottajansa lähtökohtien vaikutuksesta. Tieteellinen tutkimusmatkustaminen ei ollut vapaa ideologioiden vaikutuksesta.¹³⁵ Samalla kuitenkin huomaamme sen, miten romantiikka näki ihmisten ja heidän kulttuurisen moninaisuuden muistamisen arvoisena ennen kuin ajalle tyypillinen ajatus kehityksen kulusta hävittäisi ne.¹³⁶

3.2 Karl Bodmerin kuvat

Kuten Wiedin kirjallinen kuvaus, Karl Bodmerin visuaalisessa kuvauksessa on romanttisia elementtejä. Nämä näkyvät voimakkaammin hänen maisemamaalauksissaan, mutta myös alkuperäiskansoja koskeva kuvitus omaa romanttisia piirteitä. Huomattava määrä Bodmerin tuotannosta preerialla oli alkuperäisasukkaista tehtyjä muotokuvia. Nämä muotokuvat toimivat todistusaineistona matkasta ja retkikunnan tapaamista henkilöistä, ne eivät ole perinteisesti ymmärtäen romanttisia, mutta ne asettuvat osaksi romanttista kokonaisuutta ja sen kontekstia.

Samoin Wiedin niiden kohteista kirjoittamat kuvaukset korostavat entisestään kuvien esteettistä olemusta. Meidän tuleekin ymmärtää kuvat ja teksti osana samaa jakamatonta matkakertomuksen kokonaisuutta. Wied myös selvästi vaati Bodmerilta tarkkuutta muotokuvien suhteen ja toteaa useaan otteeseen narratiivissa, kuinka onnistui kaappaamaan ”samankaltaisuuden” kohteista.¹³⁷ Kuvien tarkoitus oli varmasti kaksinainen, toimia tieteellisinä todistusainestoina – valokuvien tapaan –, sekä tapana lievittää yleisön epävarmuutta teosta kohtaan. Matkakirjallisuuteen kohdistui pitkä epäilyksen perinne,¹³⁸ joka

¹³⁴ Smethurst 2016, 232.

¹³⁵ Korte 2016, 175.

¹³⁶ Isbell 2022, 49.

¹³⁷ Wied 1839–1841, vol XXII, 224. & Wied 1839–1841, Vol XXIII, 20, 71, 156.

¹³⁸ Carey 2016, 3.

oli ymmärrettävää aikana, jolloin vain harvat pystyivät matkustamaan. Wied pyrki rakentamaan työnsä uskottavuutta Bodmerin kuvien avulla.¹³⁹

On myös tärkeää huomioida, kuten Christian Feest toteaa, Bodmer oli pääsääntöisesti koulutettu maisemamaalajaksi, joten tämän muotokuvat omaavat tietyn liioittelun aspektin.¹⁴⁰ Tämä tarkoittaa, ettei Bodmer ollut tiiviisti kiinni eurooppalaisen muotokuvan perinteessä, mikä on saattanut vaikuttaa siihen, miksi tämän kuvat olivat Wiedin mielestä niin osuvia näiden välttyessä eurooppalaisen muotokuvamaalauksen esteettisiltä konventioltä.

Yksilöllisyys ja ainutlaatuisuus näkyvät jälleen muotokuvissa. Kuvissa esiintyvät henkilöt usein tietoisesti valitsivat mitä heillä oli yllään kuvissa kuten Wiedin narratiivista selviää. Pääsemme näin näkemään, mitä kuvatut henkilöt näkivät kulttuureilleen kuvaamisen ja näin tallentamisen arvoisena. Useimmiten nämä ovat heidän erilaiset arvomerkinsä ja hienot vaatteet, jotka edustivat heidän sosiaalista asemaansa. Arvomerkit ovat mielenkiintoisia, sillä meriitteinä ne kertovat kulttuuritietoiselle yleisöllä niiden kantajan historiasta ja teoista vahvistaen näin heidän identiteettiänsä ja asettaen heidät erille toisista. Ne rakentavat ainutlaatuisuutta ja identiteettiä Hölderlinin näkemyksen mukaan viestimällä persoonallisuuden rakentumisen prosessista.¹⁴¹ Huomattavaa on myös usean kuvitetun päällikön, ja soturin kaulassa roikkuvat Yhdysvaltojen presidentin kuvilla koristetut medaljongit.¹⁴² Nämä medaljongit oli saatu lahjoina heimojen lähetystöjen vieraillessa Washingtonissa ja viestivät heidän ystävyystään Yhdysvaltojen kanssa. Tämä myös esittää edellä mainittua toimijuutta ja yksilöllisyyttä, jotka romantikot näkivät tärkeinä filosofialleen, medaljonki oli poliittinen lausunto, jonka sen kantaja teki.

Mandanien ja Manitaarien heimot nauttivat muotokuvissakin erityishuomiosta. Mato-Topé on kuvattu kahteen otteeseen, samoin Manitaaripäällikkö Perishka-Ruhpa, jonka toinen muotokuva toimii Taschenin julkaiseman *Travels in the Interior of North America during the Years 1832–1834* kansikuvana. Myös Dipauch ja Sih-Chida ovat kuvitettuna, Dipauch tosin epäsuorasti. Myös iso osa joukkokuvista ja tapahtumakuvista kuvaavat näitä kahta heimoa.

Koska muotokuvat eivät omaa niinkään perinteisiä romanttisia elementtejä, vaikkakin aikana jolloin vain harva pystyi matkustamaan voidaan niiden hahmojen eksoottisuus lukea itsessään

¹³⁹ Carey 2016, 3.

¹⁴⁰ Feest 1996, 140.

¹⁴¹ Görner 2016, 277.

¹⁴² Bodmer & Grell 2001, 54–55, 58.

romanttiseksi, en syvenny tutkimuksessani suuremmin niihin, huomautan kuitenkin, että Wied mainitsee kertomuksessaan tapauksia, joissa alkuperäisasukkaat hakeutuvat Bodmerin kuvattaviksi,¹⁴³ mutta hän ei kerro johtuiko tämä heidän omista aloitteellisuuksistaan vain mahdollisesta palkkiosta, jonka retkikunta mahdollisesti tarjosi kuvitetuille.

Muotokuvia mielenkiintoisempina tutkimukselle ovat alkuperäisasukkaista tehdyt tapahtumakuvat ja joukkokuvat. Nämä maalaukset kattavat tapahtumakuvituksia niin heimojen tavoista, rituaaleista ja elämästä, kuten myös laajemmalta skaalalta tehtyjä maisemamaalauksia. Merkittävä poikkeus näiden kuvien joukossa on kuva (A.1) Fort Mackenzien luona 28. elokuuta 1833 tapahtuneesta taistelusta, jossa joukko Assinboineja ja Creeta kävivät mustajalkojen kimppuun.¹⁴⁴

Tämän taistelukuvauksen romantiikka kumpuaa teoksessa enemmän Wiedin affektiivisesta kielenkäytöstä kuin Bodmerin maalauksesta. Visuaalisesti sen romantiikka on kiinni sen esteettisestä poikkeavuudesta ja väkivallan luonnollisessa dramatiikassa ja tunteiden herättämisessä, vaikkakin taustalla olevat jylhät vuoret ja Bodmerin valon käyttö luovat kuvaan tietyn affektiivisen estetiikan. Varjoihin pakenevat heimolaiset ja kuvan keskellä tuoretta päänahkaa kantava uhrinsa päällä seisova soturi ovat voimakkaasti tunteellisesti latautuneita kuvia. Kuvan tunteellisuutta lisää myös se, ettei kyseessä ole kertomukseen perustuva maalaus, vaan tapahtuma, jonka sen maalaaja itse koki/näki, eräänlainen silminnäkijän lausunto. Taistelukohtauksen voidaan myös nähdä lisänneen matkan ”seikkailullisuutta” ja dramaattista vaaraa. Wiedin tapahtumaa koskeva kielellinen kuvaus asettaa lukijan mielentilaan, jossa maalaus toimii ymmärryksen voimistajana. Tässä näemme kolme aikaisemmin mainittua romantiikalle ominaista käytäntöä: 1) Tiedon asettaminen muotoon, joka tekee siitä yleisölle mieluisan,¹⁴⁵ 2) estetiikan/taiteen käyttäminen ymmärryksen syventämiseksi ja,¹⁴⁶ 3) eri alojen toimijoiden välinen yhteistyö.¹⁴⁷

Teokselle tavallisempia tapahtumakuvauksia ovat esimerkiksi ”Funeral scaffold of a Sioux chief near Fort Pierre”¹⁴⁸ (A.2) ja ”Idols of the Mandan Indians.”¹⁴⁹ (A.3) Edellinen kahdesta esittää joukkoa Sioux heimon jäseniä istumassa keskustelemassa kuvan keskellä. Heidän –

¹⁴³ Wied 1839–1841, vol XXIV 59.

¹⁴⁴ Bodmer & Grell 2001, 170–175.; Wied 1839–1841, vol XXIII, 147–154.

¹⁴⁵ Bowie 2016, 191.

¹⁴⁶ Nassar 2022, 12.

¹⁴⁷ Isbell 2022, 6.

¹⁴⁸ Bodmer & Grell 2001, 66–67.

¹⁴⁹ Bodmer & Grell 2001, 115.

katsojasta oikealla – puolellaan on titulaarinen päällikön hautaparvi. Kuvan vasemman laidan täyttävät tiipiit. Taustalla on lisää tiipiitä, sekä hevosia ja heimon jäseniä. Horisonttia dominoivat lempeät kukkulat. Bodmer käyttää kuvassa valoperspektiiviä, jossa ”lähemmät” ja tärkeämmät heimolaiset ja vasemmanpuolen tiipiit ovat valossa, kuvan tummuessa oikealle mentäessä. Kuvassa hallitsee seesteinen ilmapiiri, johon vaikuttavat suuret valkoiset pilvet sinisellä taivaalla ja laakea avoin maasto. Nimestä huolimatta itse hautaparvi näyttää olevan toissijainen kuvassa. Kyseessä ei ole pyrkimys esittää heimolaisia suremassa, vaan esittää Wiedin mielenkiintoiseksi näkemää hautaustapaa. Tätä ”arkisuutta” voimistaa myös kuvan taka-alalla oleva toinen hautaparvi, jonka seurauksena keskiössä kuvattu valoperspektiivin alainen hautaparvi ei ole uniikki. Kuva toimiikin enemmän kaappauksena Sioux heimon tavallisesta elämästä kuin mistään merkittävästä tapahtumasta.

”Idols of the Mandan Indians” sen sijaan on voimakkaasti romanttinen teos. Laskevan auringon valossa heimonsa pyhiä idoleja katsova henkilö saa kristilliseurooppalaisten kuvauskonventioiden avulla pyhyiden vaikutelman. Laakea preeria aukeaa hahmon takana kaukaisine kukkuloineen, ja kuvan oikealla mies hevosen selässä paimentaa hevosia kylän edessä. Takaa tummalta taivaalta paistava yksinäisen valon lähde, jonka varjoon idoleja katsova hahmo jää, luo mystisen tunnelman valon ja varjon välimaastosta. Yhdessä Wiedin kirjallisen kuvauksen kanssa syntyy lukijalle käsitys idolien hengellisestä merkityksestä:

”...there are, in the vicinity of the villages of the Mandans and Manitaris, other strange figures on high poles. These figures are composed of skin, grass, and twigs, which, it seems, represent the sun and moon, perhaps, also, the lord of life, and the first man. The Indians resort to them when they wish to petition for anything, and sometimes howl and lament for days and weeks together.”¹⁵⁰

Bodmerin romanttinen esitystapa toimii tunteellisena viestittäjänä lukijoille. Tarkoituksena on herättää heissä samankaltainen haurauden tai pyhyiden tunne, jonka heidän omat pyhät merkkinsä aiheuttavat. Näin tieto ja taide/tunne toimivat yhdessä, on yksi asia tietää mandaneiden ja manitaarien pyhittävän näitä idoleja ja toinen tuntea osa tätä pyhyyttä itse. Tämä esteettinen kokemus kohottaa ymmärrystä kuvaillusta kohteesta Wiedin antaessa siihen tarvittavat tiedot ja Bodmerin kuvan luodessa sille vaikutelman tai tunteen. Dalia Nassarin sanoin: ”The goal, [...] is to enrich our understanding of the details *through* the overall impression *and* to deepen our sense of the overall impression *through* the details.”¹⁵¹

¹⁵⁰ Wied 1839–1841, vol XXIII, 324–325.

¹⁵¹ Nassar 2022, 114.

Kuten huomaamme kuvasta, vaikka romantiikka pyrki estetiikan kautta kohottamaan ihmisen ymmärrystä, on meidän muistettava, että esteettiset ja taiteelliset kokemukset sekä tunteet ovat kulttuuri- ja aikasidonnaisia.¹⁵² Syvempi ymmärtäminen estetiikan kautta rajautuu näin niiden ryhmien sisälle, jotka kykenevät ymmärtämään romanttisen teoksen esteettistä viestintää. Kirjoittaessaan ja kuvittaessaan Wied ja Bodmer tekivät työnsä yleisölle, jonka he toivoivat omaavan teoksensa ymmärtämiseen vaaditun *Bildungin*. Tämä tarkoitti yleisölle tuttujen konventioiden käyttämistä, joka itsessään ohjaa sitä, miten ymmärrämme tai tulkitsemme kuvaa. Tulee myös muistaa, että jokainen kuva on tuotettu tarkoitusta varten, kyseessä ei ole vain satunnaisesti kuvaan vangittu aihe. Bodmer tietoisesti sommitteli kuvansa viestimään haluamaansa asiaa; ”Idols of the Mandan Indians” on synkkä ja dramaattinen, koska Bodmer uskoi näiden aspektien viestivän hakemaansa tunnetta parhaiten.

Tämä sama yksityiskohtien ja vaikutelman yhdistymä näkyy myös Bodmerin tekemässä kuvasta Dipauchin talosta ”The Interior of the hut of a mandan chief”¹⁵³ (A.4). Wied kirjoitti pitkän kuvauksen mandanien talojen rakenteesta ja käytöstä,¹⁵⁴ joka antaa tarvittavat tiedot Bodmerin kuvan tulkintaan. Kuva toimii muotokuvamaisesti todistusaineistona nähdystä ja sen affektiivisen ”kielen” tarkoitus on kiinnittää katsojan huomio ja mielenkiinto. Bodmerin suosima valoperspektiivi luo kuvan keskelle valoisan saaren, jossa mandanit istuvat talon tulen ympärillä. Piippua keskellä sytyttävä ja tuolissa istuva mies on varmaankin kuvan titulaarinen ”chief,” eli dipauch, josta tutkimusmatkakertomuksessa ei ole muita kuvia. Kuvan reunat, esineistö ja eläimistö jäävät varjoihin antaen silmän vaellella ja etsiä yksityiskohtia.

Siinä missä kuvat idoleista ja talon sisältä toimivat todistusaineistoina materiaalisista ja affektiivisistä asioista (pyhydestä), toimivat Bodmerin kaksi tansseja koskevaa tapahtumakuvaa ”Bison-dance of the Mandan indians in front of their medicine lodge in Mih-Tutta-Hangkush”¹⁵⁵ (A.5) ja ”Scalp dance of the Minatarres [Manitari]”¹⁵⁶ (A.6) taistelukohtauksen tavoin kuvauksina tietyistä tapahtumista. Wied antaa molemmista tansseista kirjalliset kuvaukset, mutta mielenkiintoista on, miten Bodmer esittää visuaalisesti näkemäänsä tapahtumaa. Kumpikaan tanssikohtausta ei ole asetettu siihen miljööseen missä ne tapahtuivat – Fort Clarkessa – vaan tarkoitus on antaa lukijalle vaikutelma siitä miltä tanssit olisivat näyttäneet kaikessa alkuperäisyydessään. Bodmer näyttää koonneen tapahtumakuvien

¹⁵² Boddice 2018, 47–53.

¹⁵³ Bodmer & Grell 2001, 96–97.

¹⁵⁴ Wied 1839–1841, vol XXIII, 270–271.

¹⁵⁵ Bodmer & Grell 2001, 90–91.

¹⁵⁶ Bodmer & Grell 2001, 120–121.

joukot yksittäisistä luonnoksista,¹⁵⁷ minkä seurauksena kohtaukset ovat enemmän impressioita kuin täydellisiä kertomuksia tapahtuneesta. Ne ovat kompositioita, joihin taiteilija on asettanut parhaaksi näkemänsä hahmot parhaaksi näkemäänsä aikaan.

Biisonitanssissa näemme, miten mandanin heimon biisoniyhteisön jäsenet tanssivat jokavuotisen tanssinsa lääketupansa edessä. Bodmerin kuvassa biisonipäiset alkuperäisasukkaat tanssivat heimonsa ympäröiminä nimikkoeläintänsä imitoiden. Kilvin, keihään, nuijin ja musketein aseistetut soturit tanssivat vähissä vaatteissa ja ampuvat aseillaan ilmaan, osa yleisöstä myös osallistuu ilmaan ampumiseen ja hurraa tanssijoita. Kyseessä on huomattavasti erilainen uskonnollinen toimitus kuin mihin matkakertomuksen eurooppalainen yleisö oli itse tottunut. Kuva ei esitä sitä tapahtumaa, jonka Bodmer itse todisti kolmas huhtikuuta 1834 Fort Clakessa, mutta sen tarkoitus on antaa yleinen kuva siitä tanssi olisi näyttänyt.

Kuva manitaarien päänahkatanssista on myös kuvaus uskonnollisesta tapahtumasta. Kyseessä on hartaampi ja vähemmän dynaaminen toimitus kuin biisonitanssissa. Yhteisö on kokoontunut kylän keskelle vihollisten päänahkoja kantavien henkilöiden ympärille tanssimaan rumpujen ja helistimien säestyksellä. Kuva eroaa Wiedin kuvauksesta monissa määrin. Wied kuvailee manitaarien tanssin tapahtuneen helmikuussa 1834, jolloin maa oli lumessa, samoin myös heimolaiset itse saapuivat Fort Clarkiin esittämään tanssinsa ja toivoivat Wiedin ja Bodmerin todistavan sen.¹⁵⁸ Tanssi olisi varmasti tapahtunut muutenkin ilman tutkimusmatkailijoiden paikalla oloa. Bodmerin kuvaus tanssista on myös rauhallisempi kuin Wiedin kuvaus.

Molemmista maalauksista näkee miten romanttinen estetiikka salli taiteilijoille vapauksia viestin ja vaikutelman välittämisen suhteen. Bodmerin tarkoituksena ei ole ollut liioittelu tai suoranainen valehtelu,¹⁵⁹ vaan kyseessä on ollut pyrkimys oikean vaikutelman ja tiedon välittämisestä. Kuvissa esiintyvien hahmojen vaatteet ja talismaanit sopivat Wiedin kirjallisiin kuvauksiin ja näiden toimet kuvassa kertovat tapahtumien luonteista. Wiedille, joka toimi kuvien tilaajana, tärkeämpää näyttää olleen alkuperäisasukkaiden *alkuperäisyyden* korostaminen yli kuvien paikallisen tai ajallisen tarkkuuden. Tanssien asettaminen heimojen

¹⁵⁷ Feest 1996, 136.

¹⁵⁸ Wied 1839–1841, vol XXIV, 68–69.

¹⁵⁹ Nassar 2011, 87.

”omiin” ympäristöihin erottaa ne visuaalisesti *valkoisista* vaikutteista korostaen heimojen omalaatuisuutta ja alkuperäisyyttä.

Tämä erottelu näkyy yleisesti Bodmerin kuvissa. Vain kahdessa¹⁶⁰ 81:sta – riippuen miten edellä mainittu taistelukohtaus lasketaan – alkuperäisasukkaat ja valkoiset ovat kanssakäymisessä keskenään. Kauppalinnakkeita koskevat maisemakuvatkaan eivät näytä näiden valkoisia asukkaita, vaan ne esitetään heidän läsnäolonsa saarekkeina alkuperäisasukkaiden ympäröiminä. Ero valkoisten ja alkuperäisten välillä on matkakertomuksen visuaalisessa osassa jyrkkä, Wiedin narratiivista huolimatta. Preerialla euroamerikkalaiset toimivat usein tulkkeina, kauppiaina ja tiedonvälittäjinä, kuten he kertomuksessa esiintyvät, mutta Bodmerin kuvastossa heidän läsnäolonsa pyyhitään lähes kokonaan pois kuvien keskittyessä alkuperäisasukkaisiin ja luontoon. Bodmerin ja Wiedin hallinta kuvien tuottamisessa oli huomattava, joten niissä hallitsevat valinnat olivat tietoisia. Valkoisten ja heidän kanssakäymisensä alkuperäisasukkaiden kanssa pois jättäminen asettaa alkuperäisasukkaan tutkimuksen keskiöön tutkimuksen ja mielenkiinnon kohteina, mikä puolestaan erottaa heidät ”tylsistä” tai ”mielenkiinnottomista” valkoisista. Syntyy visuaalinen toiseus, joka ei rakennu vertailulle, vaan erikoisuudelle.

Visuaalinen toiseus on ihmisille kirjallista huomattavasti välittömämpi kokemus. Luontaisen näköpainotteisuutemme takia havaitsemme nopeasti henkilöt, jotka eroavat itsestämme tai joukostamme. Vieraista kansoista ja ihmisistä muodostuu helposti eksoottisia ja näiden pelkkä näkeminen luo affektiivisen kokemuksen, joka ei ole aina negatiivinen,¹⁶¹ vaan saattaa olla usein mielenkiintoa tai uteliaisuutta. Tämä kuitenkin tarkoittaa, että Bodmerin pelkkä alkuperäiskansojen kuvaaminen voidaan nähdä toimineen romantiikan esteettisen ja affektiivisen kuvauksen vaatimuksen raameissa. Alkuperäisasukkaiden visuaalinen olemus eroaa siitä, mihin teoksen 1800-luvun puolivälin eurooppalainen yleisö oli tottunut. Preerian aroilla näennäisesti vapaina vaeltavat ”*luonnonlapset*” toimivat romantiikan näkemyksen mukaan vastakohtina eurooppalaiselle ”kahlitulle” elämälle.

¹⁶⁰ Bodmer & Grell 2001, 156–157, 242–243.

¹⁶¹ Brons 2015, 72, 74.

4 Pohjois-amerikan maisema

4.1 Maximilian zu Wied-Neuwiedin maisemakuvaus

“Even now, the appearance of this dark thicket on the bank was magnificent; how much more beautiful must it be when in blossom! The black forest of gigantic firs, crowded together, rises in awful gloom, here and there relieved by the light green foliage of other trees. These majestic pine forests have hitherto been visited by only a few settlers, and have escaped the great conflagrations which have deprived the skirts of these wooded mountains of part of their lofty stems. We were charmed with this North American wilderness, where Nature is, indeed, less vigorous, and poorer than in the hot climates, but still has a striking, though very different character of solemn and sublime grandeur. Mr. Bodmer immediately chose a place to sketch the above-mentioned beautiful brook, while the rest of our party strolled through the forest. Old decayed trees, often singularly hollowed, and roots of firs covered with moss, spreading over the surface in all directions, hindered us from penetrating far into this wilderness. A dark, damp shade received us here in the heat of the day, and the three-striped viper, of which there are numbers under the old, decayed trunks, frequently fled as we advanced.”¹⁶²

Alkuperäisasukkaiden ohella luonto ja maisema nousevat tutkimusmatkakertomuksessa esille. Wied saapui Pohjois-Amerikkaan luonnontieteilijänä ja pyrki kirjaamaan matkakertomuksessaan havaitsemiaan kasveja ja eläimiä. Linnélaista perinnettä seuraten hän lisäsi useita lajeja eurooppalaisen tieteen verkkoon, mutta tälle tutkimukselle mielenkiintoista on, miten hän kohtelee luontoa suurempina kokonaisuuksina, maisemina.

Yllä olevasta sitaatista luemme, miten Wied affektiivisesti kuvailee Pennsylvaniassa näkemiään, uudisraivaajien tuhoilta selvinneitä, muinaisia metsiä, joita hän kuvailee ”pittoriskeiksi,”¹⁶³ osoittaen tuntemustaan taiteita kohtaan Goethen oppien mukaan. Samalla sivulla hän myös lajittelee näkemiensä kasvien latinankieliset luokitukset. Huomattavaa on myös miten Wied tunnustaa pohjoisamerikkalaisen luonnon omalaatuisen kauneuden.¹⁶⁴ Saksalaiselle romantiikalle luonto ja varsinkin villi sellainen muodosti voimakkaan kiinnostuksen omille esteettisille töilleen.¹⁶⁵ Luonnon ja maiseman ihannoitiin kiinteä osa nationalismissa, jossa jaettu ympäristö ja siitä rakennettu maisema toimivat kansakuntaa yhdistävänä kokemuksena ja ideologiana.¹⁶⁶ Maisema toimi Schellingin määrittämänä

¹⁶² Wied 1839–1841, vol XXII, 104–105.

¹⁶³ Wied 1839–1841, vol XXII, 104.

¹⁶⁴ Bohls 2016, 250.

¹⁶⁵ Thompson 2016, 274.

¹⁶⁶ McWilliam 2019, 286.

myyttinä, joka oli periytynyt muinaisuudesta nykyisyyteen rakentaen yhteisyyttä ja harmoniaa.¹⁶⁷

Kuvaus ei ole ensimmäinen laatuaan matkakertomuksessa, mutta se toimii esimerkkinä, siitä miten Wied kuvasi näkemäänsä luontoa. Romanttisen empirismin affektiivinen kuvaus ja tiedonvälitys yhdistyvät eurooppalaisiin näkemyksiin ”Uudesta maailmasta”. Amerikka ja Yhdysvallat olivat historian kuluessa luoneet eurooppalaiseen mieleen ”kuvitellun maantieteen” mahdollisuuksien ja yltäkylläisyyden maasta.¹⁶⁸ Tämä potentiaalinen erikoislaatuisuus asetti sen erilleen eurooppalaisesta mielenmaisemasta, se oli samanaikaisesti jotain tuttua sekä ideaalista. Uusi maailma tarjosi kaikille idealisteille poliittisesta näkemyksestä huolimatta paikan, johon heijastaa omia näkemyksiään. Se ei ollut ideologisesti yhtä kiinteä kokonaisuus kuin Eurooppa, joka oli pitkän historiansa määrittämä. Yhdysvallat oli syntynyt kuin hetkessä verrattuna vanhan mantereen valtioihin ja yhteiskuntiin, samalla sen tasavaltainen poliittinen järjestys oli jotain ”uutta”. Uuden maailman potentiaali päti myös sen luontoon, jonka näemmä Wiedin sitaatissa tämän kuvaillessa luonnon omaavan ”vakavan ja ylevän” luonteen. ”Koskemattomat” metsät kertovat yleisölle harmonisesta maailmasta, jonka eurooppalaiset ovat sivilisaation myötä menettäneet,¹⁶⁹ mutta johon romanttinen nostalgia kaihoaa. Syntyy eräänlainen esinostalgia, jossa progressiivisen maailmankehityksen vääjäämättömän muutoksen hävittämiä asioita surraan ja kaivataan jo ennen niiden tuhoa. Kyseessä on samanlainen kaipuu ja tunnistus kuin mitä John Isbell huomauttaa pätevän ihmisiin. Koskematon luonto tuli tallentaa ennen kuin se tuhoutuu.

Evokatiivisen ja affektiivisen kuvailun tarkoitus on esittää luonto elävänä, Humboldtin tavoin.¹⁷⁰ Vanhat ja nuoret puut, virtaava vesi sekä eläimet antavat kuvan moninaisesta luonnosta, joka Goethen sanoin ei ole ”kuollut tai mykkä” vaan odotti hienotunteista tulkitsijaansa.¹⁷¹ Wied antaa kuvan kokonais- ja ainutlaatuisesta luonnon maisemasta, joka herättää paikan tunnon ja kutsuu lukijan kuvittelemaan miltä kyseisen pensylvanialaisen puron äärellä oli olla kuumana kesäpäivänä, kostean varjon suojissa. Wiedin romanttinen proosa seuraa Humboldtin jalanjäljissä visualisointitekniikoina, joiden tarkoitus on välittää tietoa ja näin syventää tunteiden avustamana ymmärrystä paikasta.¹⁷²

¹⁶⁷ Williamson 2004, 43, 44.

¹⁶⁸ Roberson 2016, 351.

¹⁶⁹ Azade 2009, 7.

¹⁷⁰ Nassar 2022, 237.

¹⁷¹ Ulhig 2016, 324.

¹⁷² Smethurt 2016, 232.

Wiedin sitaatista näemme hyvin, miten maisema on enemmän kulttuurinen tuote kuin fyysinen totuus.¹⁷³ Se on todellisuuden päälle rakennettu havainnon ja tuntemuksen luomus. Se ei ole niinkään luonnon täydellistä esittämistä, kuin siinä tärkeiksi nähtyjen asioiden painottamista. Jokainen kasvi tai maan muoto ei niinkään ole tärkeä, vaan ne kaikki omaavat omat symboliset arvonsa, mikä määrittää niiden esiintymistä. Maisema on kulttuurinen asetelma esteettisiä arvoja, jotka taiteilija tuo ilmi. Wied painottaa kuvauksessaan luonnollisuutta ja sen koskemattomuutta. Useaan kertaan matkakertomuksessaan Yhdysvaltojen läpi Wied valittelee kameralismisesti uudisasukkaiden luonnon haaskaamisesta ja sen epäkunnioittamisesta. Tämä valkoisten harjoittama luonnon tuho asettaa Wiedin kuvaileman koskemattoman luonnon, kuten myös tämän kuvailemat alkuperäisasukkaat, tuhon uhan alle. Luonnosta ja sen asukkaista tulee katoavaa, jonka hetkellisyys kohottaa sen affektiivista olemusta. Se on jotain, jonka tulemme menettämään.

Luonnon vanhuuden osoittaminen kontekstualisoi sille menneisyyden. Romanttinen empirismi näki luonnon sisäisen yhtenäisyyden ja ajallisen muutoksen tärkeinä; tapahtuma tai asia voitiin ymmärtää vain sen omassa kontekstissa.¹⁷⁴ Luonto omaa oman menneisyytensä, tai historiansa sille, joka sitä osaa lukea. Tämä historia- ja aikasidonnaisuus ovat kiinteitä osia luonnon olemuksesta ja sen huomioitta jättäminen rikkoisi romanttisen empirismin ”sääntöjä”. Luonnon osat seuraavat tiettyjä kiertoja, joidenka ymmärtäminen on tärkeää tieteelle. Kukkien kukkimisajat ja lintujen muuttoaikataulut ja muut luonnon kierron tiedot ovat tieteellisiä huomioita, jotka Wied kirjasi ylös ja jotka Thwaites sisälsi englanninkieliseen versionsa viimeiseen volyyymiin.

Samanlainen edellä mainittu elämän hauraus näkyy suoraan myös muualla Wiedin narratiivissa. Matkatessaan yläjuoksulle Fort Unionista Wied ja tämän retkikunta törmää seuraavaan kohtaukseen:

“...we found a tree, on which the corpses of several Assiniboins were deposited; one of them had fallen down, and been torn and devoured by the wolves. The blankets which covered the body were new, and partly bedaubed with red paint, and some of the branches and the trunk of the tree were coloured in the same manner. Dreidoppel, who discovered this tree, took up the skull of a young Assiniboin, in which a mouse had made its nest for its young; and Mr. Bodmer made an accurate drawing of the tree, under which there was a close thicket of

¹⁷³ Wylie 2007, 8.

¹⁷⁴ Nassar 2022, 5.

roses in full blossom, the fragrant flowers of which seemed destined to veil this melancholy scene of human frailty and folly.”¹⁷⁵

Wied itse ymmärsi näkemänsä symbolisena ja affektiivisesti viestivänä maisemana, johon sitaatin loppu viittaa. Ihmisen kuoleman rituaalit ja sitä ympäröivä elämä, ruusujen ja hiiren pesän muodossa, sekä luonnon välinpitämättömyys pyhäksi näkemäämme kohtaan ovat tunteita herättäviä mielikuvia, jotka vahvistavat Wiedin narratiivissa taustalla toimivaa katoavaisuuden teemaa. Hän ei pyri sitaatissa välittämään uutta tietoa, narratiivin jo käsiteltyä aikaisemmin alkuperäiskansojen hautaustapoja, vaan hän pyrkii tämän kohtauksen avulla välittämään lukijalleen tunnetta ja kontekstia.

Katoavaisuuden teema on mukana matkakertomuksen alusta lähtien, jo esipuheessaan Wied tuo esille sen, että hän pelkää saamiaan tietoja vuoden 1837 isorokkoepidemian aiheuttamista tuhoista.¹⁷⁶ Hän on siis matkakertomuksen alusta alkaen tiedostanut päätutkimuskohteensa katoavaisen luonteen. Yhdysvaltojen maisemaa kuvatessaan, läpikulkumatkallaan Missouriille, kyseessä ei ole niinkään mitä näkyy, kuin mitä ei. Wied kirjoittaa Pensylvaniasta seuraavasti:” I was filled with melancholy by the reflection that, in the whole of the extensive state of Pennsylvania, there is not a trace remaining of the aboriginal population. O! land of liberty!”¹⁷⁷ Hän rakentaa kehyksen, jossa Yhdysvaltojen villi luonto ja ”vakavat ylevät metsät” kaikuvat myös poissaoloa alkuperäisasukkaiden suhteen. Samalla hän myös tuo esille romanttista ironiaa, jossa tieto tapahtuu oivaltamisena pienestä fragmentista.¹⁷⁸

Esteettisimmät kuvaukset luontomaisemasta ovat Wiedin narratiivissa teoksen alussa tämän retkikunnan kulkiessa Yhdysvaltojen halki, mutta Missourin laaksolta preerialta löytyy myös merkittäviä kuvauksia, kuten yllä oleva Assiniboinin haudan kuvaus. Syy tähän oli varmasti muistiinpanojen tekemisen vaikeudessa ja retkikunnan matkustamismuodossa. He matkasivat St. Louisista Missouri ylös siipirasaluksella Fort Unioniin asti, jonka jälkeen he siirtyivät köliveneeseen. Tässä näemme Charles Forsdickin huomauttaman liikkumistavan vaikutuksen matkustamisen kokemiseen ja siitä kirjoittamiseen.¹⁷⁹ Siipirasaluksen kulku joella ei sallinut romanttiselle matkakirjallisuudelle tyypillistä ”luotoon uppoutumista” yhtä usein kuin pienillä paikkakunnilla pysähtelevä matka idän halki.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Wied 1839–1841, vol XXIII, 25.

¹⁷⁶ Wied 1839–1841, vol XXII, 29.

¹⁷⁷ Wied 1839–1841, vol XXII, 98.

¹⁷⁸ Nelson 1988, 16.

¹⁷⁹ Forsdick 2016, 68.

¹⁸⁰ Forsdick 2016, 72.

Mielenkiintoinen on kuvaus St. Louisista, jossa Wied antaa ajalleen tyypillisen eurooppalaisen tuomion Yhdysvaltojen harjoittamasta orjuudesta.¹⁸¹ Kuvaus alkaa Wiedin kuvaillessa kaupunkia ja sen asukkaita, josta se siirtyy orjuuden tuomitsemiseen viimeisellä neljänneksellään.¹⁸² Hän tuo esille sen, miten jotkut aikalaiset kirjoittajat kaunisteleivat mustien orjien olosuhteita, ja sen kurjuuden, jossa he todella elivät. Varhainen romantiikka peri valistukselta kiinnostuksen vapauteen ja sen arvostamisen tehden orjuudesta romanttisen projektin anateeman. Samalla orjuuden tuomitseminen toimi osana Isbellin väittämää, romantiikalla tyypillistä sorrettujen huomioimista. Orjuuden tyrmäminen toimii Wiedin narratiivissa samanlaisena Yhdysvaltojen tekopyhyden osoituksena kuin edellä mainittu ”O! land of liberty” sitaatti; vapauden maassa toiset rodut eivät olleet vapaita. Orjuuden tuomitseminen ei kuitenkaan tee Wiedista tasa-arvon kannattajaa, kuten olemme yllä olevista sitaateista nähneet, hän omasi joitain rasistisia oletuksia, mutta väittäisinkin Wiedin enemmänkin ajalleen tyypillisesti olleen rasistinen, eikä rasisti. Mielenkiintoista onkin, että hän asettaa orjien luottokelvottomuuden kuten myös aiemmin mainittujen alkuperäisasukkaiden huonon käytöksen, kurjan kohtelun seuraukseksi, eikä ”rodun” piirteeksi. Wied selvästi näki, että kurja kohtelu johti kurjiin ihmisiin. Tästä voimme nähdä, että eräänlainen villiys johtui sivistyksen (Bildungin) puutteesta.

Maisema pystyi toimimaan yhteiskuntakritiikin muotona, kuten näemme alkuperäisasukkaiden poissaolosta ja mustien orjuudesta ST. Louisissa. Missä metsien tyhjiys ”luonnon lapsista” oli luonnonvastaista, niin olivat myös kaupungit, jotka kuhisivat mustista orjista. Koska maisema rakentuu kulttuurisista arvoista, se ei ole koskaan vailla ideologiaa,¹⁸³ näin se voi kertoa meille rakentajansa arvoista ja näkemyksistä. Samalla se toimii usein affektiivisesti vahvistettuna tiedon välittäjänä joko kulttuurista ja sen arvoista tai todellisesta geografiasta. Väittäisinkin maiseman ja romantiikan olevan voimakkaasti sidoksissa toisiinsa. Maisema ei ole täydellinen kuvaus todellisesta paikasta vaan on riippuvainen niin sanotusti kuvittajansa ja näkijänsä tavasta katsoa. Jokaisella maisemalla on raaminsa, jotka rakentuvat niin fyysisistä kuvituksen rajoitteista kuin myös kuvittajan sisäisistä vaikuttajista. Näin maisema on voimakkaasti tunteellinen asia, jonka yksilöt ja yhteiskunnat rakentavat.

Wied itse käyttää termiä ”romantic” kuvaillessaan matkalla näkemäänsä maisemaa. Nämä kuvaukset koskevat metsiä, vuoria/mäkiä ja virtaavia vesiä ja näistä rakentuvaa villiä

¹⁸¹ Roberson 2016, 385.

¹⁸² Wied 1839–1841, vol XXII, 216–217.

¹⁸³ Wylie 2007, 65.

maisemaa. Merkittävää kuitenkin on jälleen huomata, että nämä romanttiset maisemat olivat niitä, jotka sopivat Wiedin eurooppalaiseen esteettiseen käsitykseen maisemasta. Kuten termin ”picturesque,” maiseman piti täyttää tietyt kriteerit ennen kuin hän kohteli sitä romanttisena.

Edellä mainitut ainekset olivat myös keskeisiä Reinin romantiikassa, jossa joen laakson maisema sitoutui voimakkaasti orastavaan saksalaiseen nationalismiin. Wied vertaakin itse Missourin laakson ja Yhdysvaltojen maisemaa Reinin laaksoon, vertailun kohteeksi päätyvät niin Ohio-joki, jonka laaksoa hän myös usein kuvailee romanttiseksi, ja Missouri.

Kertoessaan Mandainien maista hän kuvailee Missourin eteläistä jokirantaa: “The country, on the south bank, appeared to us to have some resemblance with many parts on the banks of the Rhine.”¹⁸⁴ Samanlaisen kuvauksen hän antaa myös korkeammalla Missourin yläjuoksulla: “On the south there was a couple of clay hills resembling the ruins of an ancient castle, [...]. They appeared to us to have some resemblance to what are called “The Two Brothers,” near Bornhofen, on the Rhine.”¹⁸⁵ Nämä viittaukset rakentavat lukijan mieliin yhteyden Reinin ja Missourin jokien maisemista luoden affektiivisen linkin, jossa tuttuun jokeen kohdistuvat tunteet heijastuvat myös vähemmän tunnettuun Missouriin tehden siitä vähemmän vieraan.¹⁸⁶ Tässä meidän tulee kuitenkin muistaa, että Wied oli itse Reininmaalta ja vertasi näin näkemäänsä tuttuun kotijokeensa, eikä niinkään romanttiseen ideaaliin Reinistä, mutta vaikutus on kuitenkin sama. Jokea vahtivat muinaiset linnat tai niiltä näyttävät mäet ovat affektiivisia maiseman elementtejä, jotka viestivät sen tärkeydestä laaksossa eläville ihmisille.

Tässä näemme taas Bowien huomioiman tiedon asettamisen muotoon, joka oli yleisölle lähestyttävissä tai tuttu. Jokien vertaaminen Reiniin loi niistä kuvan lukijoiden mieliin sekä samalla pystyi herättämään siitä kumpuavia tuntemuksia. Jokien maisemien vertaaminen myös antaa mahdollisuuden erojen löytämiselle mikä johtaa toiseuden huomaamiseen ja oman identiteetin rakentumiseen. Samalla jokien ja niiden laaksojen omat erikoislaatuudet tulevat esille niiden välisissä eroavaisuuksissa, mikä lisää niiden affektiivista luonnetta ja maisemalle ominaista jännitettä.¹⁸⁷ Tämä affektiivisuus syntyy ihmisen mielenkiinnosta tai pelosta vierasta tai ”toista” kohtaan. Toiseus ei koske näin vain ihmisiä, vaan myös maisemaa ja luontoa. Se pohjautuu luontaisiin tunteisiin ja vaistoihimme epätavallisen huomioimisesta

¹⁸⁴ Wied 1839–1841, vol XXII, 357.

¹⁸⁵ Wied 1839–1841, vol XXIII, 50.

¹⁸⁶ Wylie 2007, 131.

¹⁸⁷ Wylie 2007, 1.

ja näin pystyy koskemaan niin henkilöitä, ryhmiä, geografiaa tai sen ideologista muotoa maisemaa. Maisema on monimuotoinen asia affektiivisine liitteineen. Romantiikassa se toimii tuomalla esille paikan herättämää tunnetta – impressiota – siellä olemisesta, joka yhdistyy tiedon kanssa syventämään ymmärrystä kyseisestä paikasta.

4.2 Karl Bodmerin maisemakuvat

Bodmer tuotti tutkimusmatkalta monta maisemaa koskevaa kuvaa. Noin puolet 81 kuvasta voidaan luokitella maisemakuviksi. Tässä alaluvussa keskityn osaan niistä, jotka koskevat luontoa ja jätän alkuperäisasukkaita koskevat maisemakuvat seuraavaan alalukuun.

Yhdysvaltojen puolelta erinomaisina esimerkkeinä Bodmerin maisemakuvituksesta toimivat kuvat ”New Harmony on the Wabash”¹⁸⁸ (B.1) ja ”Niagara falls.”¹⁸⁹ (B.2) ”New Harmony” on hyvä esimerkki Bodmerin eurooppalaisesta esteettisestä näkemyksestä. Kuva on sommiteltu niin, että katsojan vasemmalla puolella on punertava metsä, jonka puut täyttävät kuvan alalaidasta ylälaitaan, ja oikealla keskietäisyydellä on itse New Harmonyn kylä, jonka yllä sinertävä taivas avautuu. Kylän takana Wabash-joki virtaa rauhallisesti ja valkeat pilvet täyttävät taivaan lintuineen. Kuva on idyllinen ja tasapainoinen; vasemmalla punertava metsä, jonka juurella tonkivat pienet possut lisäävät tunnelmaa puiden korkeudesta ja oikealla aukeava kuva kylästä sinertävine vivahteineen asettaa kuvan tilalliseen tasapainoon ahtaan metsän auetessa ja värilliseen tasapainoon punertavan ja sinertävän laidan välille. Kuvan keskustaa hallitsevat värillisesti vihreät puut ja pellot. Tasapaino ja siitä syntyvä rauha ovat kuvan päämääräisiä affektiivisia viestejä. Bodmer rakentaa maiseman, jossa luonto ja kulttuuri ovat tasa-arvoisessa asemassa, harmoniassa toistensa kanssa. Romantiikka kuvassa kumpuaa sen pittoreskin esittämisen ohella myös tuosta tasapainosta. Se antaa kuvan pienestä rauhallisesta maalaiskylästä, joka elää yhdessä ympäröivän luonnon kanssa, talojen piipuista ei nouse savua tai metsissä näy hakkuualueita. Seesteisyyden tuo hyvin esille etualalla nukkuva porsas.

Niagararan putouksia koskeva kuva puolestaan uhkuu luonnon voimaa. Bodmer kuvaa putoukset valtavana vettä syöksevinä seininä, joiden pohjat ovat sumun piilottamat. Ne valtaavat koko kuvan keskustan, ja taivaan tummat pilvet ja alalaidan synkät kivet lisäävät valkoisina virtaavien putousten voimaa. Putousaltaassa seilaava pieni vene miehistöineen

¹⁸⁸ Bodmer & Grell 2001, 38–39.

¹⁸⁹ Bodmer & Grell 2001, 160–161.

lähes katoaa niiden suuruuteen. Vaikutus on samanlainen kuin Assiniboinen hautakuvassa, luonnon välinpitämättömyys ja ihmisen mitättömyys sen edessä. Tämän kaltainen maiseman kuvaaminen oli tavallista pittoreskissa, jossa kuvittajat hakivat maisemia, jotka toivat esiin luonnon mahtavuutta ja ihmisen taistoa sitä vastaan.¹⁹⁰ Putoukset ovat selvästi olleet vaikuttava kokemus koko retkikunnalle Wiedin kuvaillessa niitä ”sanoin kuvaamattomiksi.”¹⁹¹ Wied kutsuu Bodmerin kuvaa ”perfectly faithful to nature.”¹⁹² Tämä luonnolle uskollisuus merkitsee myös kuvan onnistumista heidän näkemänsä tunteellisen ulottuvuuden vangitsemisessa. Bodmer pyrki kuvalla tuomaan ilmi kokemaansa visuaalisesti ja affektiivisesti. Kuva toimii myös todistusaineistona jostain ennennäkemättömästä. Wiedin myöntäessä putousten olevan sanoin kuvaamattomia, jää niiden kuvaaminen ja lukijan suostuttelemisen Bodmerin taiteen harteille. Huomaamme jälleen romantiikalle tavanomaisen yhteistyön, yhden ”taiteen” epäonnistuessa viestimään haluttua voidaan turvautua toiseen sen välittämiseksi. Retkikunnalle uuden näyn esittämien sopi paremmin Bodmerin visuaaliseen mediaan kuin Wiedin kirjalliseen.

Ihmisen pienuus luonnon edessä näkyy myös kuvassa ”View of the Rocky mountains.”¹⁹³ **(B.3)** Kuvassa etualla olevat alkuperäisasukkaat toimivat mittatikkuna preerian suuruudesta. Edessä olevassa laaksossa ratsastava kolmikko ilmenee pieninä pisteinä, joiden takana Kalliovuorten aluskukkulat alkavat. Horisonttia hallitsevat kuvan nimikkovuoret, joiden yllä tyyni sininen taivas avautuu. Kuva ei ole yhtä ”dramaattinen” kuin Niagaran putouksia koskeva, vaan se pyrkii viestimään luonnon suuruutta rauhallisemmalla tavalla. Kaukana pieniltä vaikuttavat vuoret ovat lupaus valtavuudesta, etualalla olevien ihmismuotojen jo melkein hukkuessa aluskukkuloiden kokoon. Merkittävää on myös muistaa, ettei Wiedin retkikunta koskaan saavuttanut Kalliovuoria vaan joutui tyytymään niiden näkemiseen kaukaisuudesta. Näin Wiedin narratiivin avulla kuvan vuoret toimivat myös jonain saavuttamattomana toivon ja kaipuun kohteena. Ne ovat lupaus seuraavasta ”seikkailusta”, jolle retkikunta ei päässyt. Bodmerin kuva toimii matkan pääte-etappina ennen taikaisin kääntymistä. Kyseessä on impressionistinen teos, joka ei viittaa mihinkään Wiedin narratiivissa esiintyvään kohtaan, vaan sen tarkoitus on jälleen ollut välittää tiettyjä tunteita tarkan kuvittamisen sijaan. Novaliksen oppien mukaan representaation sijaan monet Bodmerin maisemaa koskevat kuvat ovat presentaatioita, joiden tarkoitus on paljastaa luonto

¹⁹⁰ Bohls 2016, 250.

¹⁹¹ Wied 1839–1841, vol XXIV, 173.

¹⁹² Wied 1839–1841, vol XXIV, 174.

¹⁹³ Bodmer & Grell 2001, 180–181.

ja sen maisema täydellisempänä kuin mihin luonto itse pystyy. Luonnon ja maiseman taiteellinen esittäminen asettaa sen ideaaliin, jossa se kykenee kehittymään ”korkeampaan” muotoonsa.¹⁹⁴ Tämä tarkoittaa, ettei luonnosta tehtyjen maisemakuvien tarkoitus ollut niinkään täydellinen todellisuuden vangitseminen, vaan luonnon/maiseman potentiaalın vapauttaminen taiteellisesti. Kyseessä ei kuitenkaan ollut liioittelu tai valehtelu. Taiteilijan tuli tuoda teoksessaan esille luonnon affektiivinen ja mielensisäinen puoli, jotta sen katsoja pystyisi ymmärtämään luontoa paremmin. Suuruuden ja ihmisen mitättömyyden näkeminen ovat vain osia sen ymmärtämisestä, jota Bodmer pyrki kuvillaan tuomaan esille.

Missourilta tehdyt maisemakuvat ovat muutenkin hyvin idealistisia. Kuvassa ”A herd of bison on the upper Missouri”¹⁹⁵ (B.4) Bodmer kuvaa nimen mukaisesti biisonilaumaa. Romantiikka kuvasta kumpuaa jälleen siitä, ettei se ole tehty mistään tietystä tapahtumasta, vaan on impressio Missourin laakson luonnosta. Kallion takaista valoa kohti joen halki kulkeva biisonilauma omaa lähes raamatullisen vaikutelman. Preeria esiintyy avarana ja laajana kokonaisuutena jylhine kallioineen sekä elämäntäyteisenä suuren lauman vaikutuksesta. Lauman koon onkin tarkoitus varmasti ollut esittää biisoneiden määrää ja sen ympärille rakentunutta alkuperäisasukkaiden elämäntapaa ja valkoisten taloudellisia intressejä, minkä Wied nostaa esille narratiivissaan.¹⁹⁶

Kalliot nousevat neljässä Bodmerin kuvituksessa keskeisiksi. Kuten C. Thompson huomauttaa, ne muodostivat olennaisen elementin saksalaisessa romanttisessa matkakirjallisuudessa.¹⁹⁷ Ensimmäinen retkikunnan näkemistä ja Bodmerin kuvaamista ”merkittävistä kallioista” olivat Mr. Mitchelin¹⁹⁸ nimeämät Valkoiset linnat.¹⁹⁹ Bodmerin kuva,²⁰⁰ lievista painovirheistään huolimatta, asettaa valkoiset linnat kuvan keskelle. Etualalla olevat hanka-antiloopit antavat skaalaa taustalla nouseville kukkuloille. Katsoja katsoo kohtausta läheltä joen pintaa ja tämän katse ohjautuu ylöspäin valkoisiin kukkuloihin ja taivaalle, jossa Bodmerille tyypillinen lintuparvi lentää. Tämä ylöspäin suunnattu katse saa kukkulat vaikuttamaan korkeammilta ja kohottaa niiden affektiivista luonnetta. Kuvassa ”View of the Stone Walls on the upper Missouri”²⁰¹ (B.5) esittelee Missourin laakson jylhiä

¹⁹⁴ Nassar 2011, 83.

¹⁹⁵ Bodmer & Grell 2001, 164–165.

¹⁹⁶ Wied 1839–1841, vol XXII, 383.

¹⁹⁷ Thompson 2016, 274.

¹⁹⁸ American Fur trade company työntekijä, toimi tulkkina Wiedille.

¹⁹⁹ Wied 1839–1841, vol XXIII, 55.

²⁰⁰ Bodmer & Grell 2001, 152–153.

²⁰¹ Bodmer & Grell 2001, 168–169.

kallioita eurooppalaisen maisemamaalauksen perinteiden mukaisesti. Oikealla, amerikanlampaiden takana, nouseva kallio erikoisine muotoineen luo tasapainon vasemmalla virtaavan joen ja sen rantakallioiden välille. Valoperspektiivi vetää katsoja huomion oikeanpuoleiseen kallioon sekä valkoisiin rantakallioihin. Viimeisinä Bodmerin kallioita koskevista kuvista ovat kaksi kuvasarjaa ”Remarkable hills on the upper Missouri”²⁰² (B.6) nimellä. Nämä kuvasarjat koostuvat retkikunnan näkemistä ”keijumaisista”²⁰³ kalliomuodostelmista.

Bodmerin kalliokuvat toimivat Dorinda Outramin käsittelemällä sekulaarisen terapian tavalla.²⁰⁴ Ne antoivat aikalaislukijoiden ja -katsojien tuntoa oman pienuutensa luonnon edessä. Kyseessä on George S. Williamsonin tutkima romantiikan ”uuden tai esteettisen uskonnon” harjoittaminen, jossa Jumalan mahtavuus korvautuu luonnon suuruudella. Samalla romantiikan näkemys ihmisen ja luonnon erottamattomuudesta²⁰⁵ johtaa siihen, että kuvien katsoja ymmärtää myös itsensä osana jotain suurempaa luontoa. Varhainen romantiikka näki ”jumalan ja universumin” olevan vain eri tapoja katsoa samaa asiaa, ideaalin ja todellisen ollessa sidoksissa toisiinsa.²⁰⁶ Tämä tarkoitti, että luonnon voiman ja suuruuden esittäminen esitti myös niin sanotusti jumalan mahtia. Kyseessä ei kuitenkaan ole niinkään kristillinen Jumala, vaan tämän edustaman ylevyyden esittäminen. Ylevyys²⁰⁷ on romantiikalle keskeinen mutta hankalasti tavoiteltava ja määriteltävä termi. Se on jotain ymmärryksemme ja hahmottamiskykymme ulkopuolella olevaa pakahduttavaa ja paatoksellista. Itsemme suuremmat asiat kuten vuoret tai preeria avaruus ovat jotain, jonka kokonaisuutta ja monimutkaisuutta emme voi hahmottaa täysin, vaan vain osina. Ylevyys ylittää oman skaalamme. Sen vaikea määrittämien on myös osa sen tunnetta – mysteeria – jonka tiedämme, mutta emme täysin ymmärrä. Bodmerin maisemakuvat pyrkivät herättämään katsojissaan tämän tunteen. Niagaran valtavat putoukset tai biisonilauman vaeltaminen valoa kohti ovat asioita, jotka näemme, koemme ja ymmärrämme, mutta samalla ne puhuttelevat meitä tunteellisesti – esteettisesti – tavalla, jota on vaikea määrittää. Dalia Nassarin sanoin:

“[...] landscape painting is situated: what is depicted depends on where the painter happens to be and when. [...] much of what is conveyed in a landscape painting is difficult to pin down and articulate in objective terms. The *feeling* of a

²⁰² Bodmer & Grell 2001, 140–141, 146–147.

²⁰³ Wied 1839–1841, vol XXIII, 79.

²⁰⁴ Outram 2019, 122.

²⁰⁵ Nassar 2011, 72.

²⁰⁶ Williamson 2004, 61.

²⁰⁷ Eng. sublime.

place, its character, involves the viewer as much as it involves the view. What is captured in the painting appears to lie somewhere between objectivity and subjectivity. For it refers to *both* the particular place that is depicted *and* the impressions and feelings this place evokes.”²⁰⁸

Wiedin kuvaukset ja Bodmerin kuvat toimivat Humboldtin Naturgemälde-esseiden mukaisina monimediaisina viestittäjinä siitä, millaista paikoissa oli olla.²⁰⁹ Samalla ne välittävät myös tieteellistä tietoa lukijalle/katsojalle paikoista. Tunne ja tieto yhdistyvät kokonaisuuksiksi syventämään ymmärrystä ja käsitystä kohteesta.

Bodmerin kuvissa ja Wiedin narratiivissa Missouri itse esiintyy eräänlaisena haamuhahmona. Vaikka joki ei saa Wiediltä ensisilmäystä suurempaa kuvausta tai Bodmerilta siihen itseensä liittyvää kuvaan, on sen läsnäolo jatkuvaa, niin suoraa kuin epäsuoraan. Sen uoma määritti American Fur companyn kauppalinnakkeiden paikan, kuin myös alkuperäisasukkaiden kylien. Se oli alueen elämän ”lähde”. Teoksen Missourin laaksoon kohdistuvan osuuden voidaankin lukea olevan makrotason kuvaus joesta. Tämä joen keskeisyys sopii saksalaisen romantiikan näkemykseen luonnon muotojen arvoista. Joet muodostivat voimakkaan elementin niiden nationalistien ja mytologisten vivahteiden takia Saksassa.²¹⁰ Missourin laakson jylhät maanmuodot ja sen keskeisyys alueen elämälle antavat sille hienovaraisen ylevän affektiivisen olemuksen,²¹¹ joka jumalan tavoin on aina läsnä. Schlegelin näkemyksen mukaan; ”every allegory means god” ja ”one cannot speak of god, save allegorically.”²¹²

4.3 Alkuperäisasukkaat maisemana

“We who remained in the fort had the pleasure of viewing a most interesting scene. From the place where the range of hills turns to the Missouri, more and more Blackfeet continued to arrive. They came galloping in groups, from three to twenty together, their horses covered with foam, and they themselves in their finest apparel, with all kinds of ornaments and arms, bows and quivers on their backs, guns in their hands, furnished with their medicines, with feathers on their heads; some had splendid crowns of black and white eagles' feathers, and a large hood of feathers hanging down behind, sitting on fine panther skins lined with red; the upper part of their bodies partly naked, with a long strip of wolf's skin thrown across the shoulder, and carrying shields adorned with feathers and pieces of coloured cloth. A truly original sight!”²¹³

²⁰⁸ Nassar 2022, 179.

²⁰⁹ Nassar 2022, 12.

²¹⁰ Williamson 2004, 115–116.

²¹¹ Boddice 2018, 171.

²¹² Seyhan 2009, 10.

²¹³ Wied 1839–1841, vol XXIII, 151.

Yllä olevasta sitaatissa näemme Mustajalkojen lisäjoukkojen saapumisen edellä mainittuun Fort Mackenzien taisteluun. Hiestä vaahtoavat hevoset, ja näiden selässä ratsastavat soturit ovat itsessään affektiivinen kohtaaminen, mutta sitaatti toimii myös osoittamaan Wiedin näkemystä alkuperäisasukkaista. Todellinen ”alkuperäisyys” oli jotain valkoisiin liittymätöntä, alkuperäisasukkaiden oman toimijuuden esittämistä. Syyt vihollisuuteen olivat heimojen historiassa ja sitoutumattomia suoranaisesti euroamerikkalaisten oloon preerialla.

Wiedin narratiivissa ja Bodmerin kuvissa alkuperäisasukkaat sulautuvat usein osaksi Missourin maisemaa. He sitoutuvat sen vuorovaikutteiseen kokonaisuuteen, jossa kulttuuri ja luonto toimivat yhdessä maiseman rakentamisessa. Romantit, kuten Humboldt, näkivät luonnon muotojen olevan sidoksissa niiden paikkaan ja päinvastoin.²¹⁴ Humboldt kiinnitti tämän näkemyksen kasveihin, mutta looginen hyppy tästä näkemyksestä eläimiin ja ihmisiin ei ollut suuri.

Wiedin kuvauksessa alkuperäisasukkaiden maisemointi tapahtuu erilaisten kohtaamiskuvauksen kautta, kuten heimojen saapuminen kauppa-aseille, näiden kylissä vierailu tai niiden ohittaminen Missourilla. Kaikkia kuvauksia kuitenkin yhdistää alkuperäisasukkaiden toiseus valkoisiin ja alkuperäisasukkaiden yhteyden osoittaminen ympäröivään luontoon.

Assiniboinien saapuessa Fort Unioniin Wied kuvailee tapausta mielenkiintoisena kohtauksena,²¹⁵ mutta heimon maisemallisuus ilmenee vasta heidän leiriäytyttyä linnakkeen juurelle. Wied kuvailee leirin pysytystä: “The scene was highly entertaining; and the various occupations of cooking, gaming, and making preliminary arrangements, diffused life and activity over the prairie.”²¹⁶ Alkuperäisasukkaiden elämän levittäytymine preerialle osoittaa samanlaista sitoutumista ympäristöönsä kuin heidän materiaallinen kulttuurinsa. He selvästi tietävät miten elää preerialla, mihin nopea ja määrätietoinen leirin pystyttäminen viittaa.

Wiedin kuvaus paria sivua myöhemmin siitä miten paljasjalkaisten Assiniboinien näkeminen kylmän sateen jälkeisessä mudassa sai heidät – retkikunnan – hytisemään vilusta. Kyseessä on taas osoitus alkuperäisasukkaiden sopeutumisesta ympäristöönsä sekä affektiivisesta kielenkäytöstä. Romantiikka ilmenee alkuperäisasukkaiden sulautumisessa osaksi maisemaa luonnon ja kulttuurin näennäisessä ”harmoniassa.” Samalla saksalaiselle romantiikalle tyypillinen villin luonnon ihannoitiin koskee myös alkuperäiskansoja itseään, he toimivat

²¹⁴ Nassar 2022, 196–197.

²¹⁵ Wied 1839–1841, vol XXIII, 15.

²¹⁶ Wied 1839–1841, vol XXIII, 18.

esimerkkeinä yksinkertaisemmasta luonnonläheisämmästä elämästä; luonnon lapsista, joita sivilisaation ei ole vielä turmellut.

Voimakkaimmin alkuperäisasukkaiden maisemallisuus näkyy Bodmerin kuvissa. Kuvassa ”Fort Pierre on the Missouri”²¹⁷ (C.1) linnakkeen ympärille hajanaisesti leiriytyneet Siouxit ovat ainoita ihmishahmoja, jotka näkyvät kuvassa, vaikka Fort Pierre oli kauppakomppanialle merkittävä asema. Etualalla kallion päällä vahtiva heimon jäsen toimii kuvassa katsojan roolissa, jonka silmin edessä oleva maisema aukeaa. Kaukainen kuvakulma luo etäisyyttä ja tuo esiin jälleen preerian laajuutta. Itse linnake näyttäytyy pienenä ympäröivän luonnon keskellä. Sen suorat seinät ja luonnottomat värit nostavat sen erilliseksi ympäröivästä maisemasta — se on poikkeama luonnon keskellä. Alkuperäisasukkaiden tiipit sen sijaan melkein sulautuvat samanväriseen maastoon ja niiden kartiomainen muoto on samankaltainen ympäröivien kukkuloiden kanssa. Myös maisemaa katsovan Siouxin biisonin talja melkein sulautuu osaksi tämän alla olevaa kalliota. Alkuperäisasukkaiden sulautuminen luontoon vahvistaa visuaalisesti heidän yhteyttään siihen ja heidän osallisuuttaan sen vuorovaikutuksen verkkoon. Samanlainen luontoon sulautuminen on myös nähtävissä ”View of the Rocky mountains” kuvassa, jossa ihmiset ja näiden jälkensä sulautuvat luontoon. Bodmer käyttää tässäkin kuvassa katsojan roolissa toimivaa hahmoa, jonka edessä jylhä maisema aukeaa.

Muita linnoituksista tehtyjä maisema kuvia ovat ”Fort Clarke on the Missouri (February 1834)”²¹⁸ (C.2) ja ”Fort Union on the Missouri”²¹⁹ (C.3) Fort unionin kuva on hyvin samanlainen kuin edellinen Fort Pierren. Fort Clarkea kuvaava kuva on mielenkiintoinen, sillä se on teoksen harvoja kuvia, jotka sijoittuvat talven aikaan. Kuvan etualalla on jälleen kohtausta todistavia hahmoja, alkuperäisasukkaiden ylittäessä jäistä Missouria pois kesäkylästä. Vaaran tunnetta kuvaan luo joen keskellä olevat ahtojää. Kuvassa on samanlaisia raamatullisia vivahteita kuin yllä mainitussa biisoni kuvassa, ihmisten muodostama pitkä ketju, taivaalle lentävä ketjumainen lintuparvi, sekä kaukaiset valopilarit muodostavat tunnelman merkittävästä tapahtumasta. Kyseessä on kuitenkin Mandaneilla tavallinen talvinen ajanvietto jäällä ja kulkeminen kesä- ja talvikyliensä välillä. Kyseessä on jälleen Bodmerin rankentama impressio tapahtuneista asioista, eikä kuvaus vain yhdestä tapahtumasta. Linnakkeen valkoiset asukkaat ovat, kuten muissakin linnoituskuviissa, näkymättömissä ja vain linnake toimii todisteena heidän läsnäolostaan. Mandanien kesäkylä,

²¹⁷ Bodmer & Grell 2001, 62–63.

²¹⁸ Bodmer & Grell 2001, 80–81.

²¹⁹ Bodmer & Grell 2001, 126.

joka sijaitsi noin kolmensadan askeleen päästä linnakkeesta,²²⁰ sulautuu osaksi kalliota, jonka päällä se seisoo. Alkuperäisasukkaiden ja lintujen muodostamat ketjut luovat visuaalisen linkin kuvassa ja toimivat niin ohjaamaan katsojan katsetta, kuin myös yhdistämään ihmiset osaksi maisemaa ja sen edustamaa luontoa.

Bodmer on tehnyt kuvan myös mandanien kesäkylästä: ”Mih-Tutta-Hangkusch a mandan village” (C.4) on tehty eri Fort Clarcken toiselta puolelta niin, ettei linnake näy ollenkaan, sen läheisyydestä huolimatta. Kuvankulma onkin valittu ja rajattu antamaan kuvaa vain alkuperäisasukkaista ja heidän kulttuurinsa tuotoksista. Jokeen työntyvän kivisen niemen päälle rakennettu kylä mukailee muodoissaan kaukaisia kukkuloita ja samalla antaa linnamaisen vaikutelman, johon varmasti vaikuttaa sen strateginen sijainti.

Euroamerikkalaisten läsnäolon vähäinen tiedostaminen Bodmerin kuvissa juontaa juurensa tutkimusmatkan kohteena toimineista alkuperäisasukkaista. Valkoiset olivat jo ”tuttuja” eurooppalaiselle yleisölle, täten tarve heidän esittämiselleen ei ollut yhtä tärkeä kuin Preerian kansojen. Samalla myös heidän läsnäolonsa vähättely tekee alkuperäisasukkaista entistä eksoottisempia vähäisemmän vuorovaikutuksen seurauksena. Kaikissa linnakkeita koskeneissa kuvissa linnakkeet esiintyvät pieninä ja toissijaisina osina kuvien kokonaisuuksia. Ne kutistuvat luonnon suuruuden ja alkuperäisasukkaiden määrän edessä miltei mitättömiksi korostaen valkoisten vierautta preerialla.

Alkuperäisasukkaiden esittäminen osana maisemaa sitoo heidät osaksi luontoa ja sen herättämiä tunteita, josta maisema rakentuu.²²¹ Näin he asettuvat matkakertomuksessa ja sen kuvissa osaksi eurooppalaista näkemystä preeriasta ja Pohjois-Amerikasta, jossa maisema oli saanut lähes hengellisiä merkityksiä.²²² Preerian valtavuus, jota Bodmer tuo esille kuvissaan laajoilla taivailla tai suurilla kalliomuodostelmilla, kuten ”The Citadel-rock on the upper Missouri”²²³ (C.5), kertovat katsojalle näiden omasta pienuudesta luonnon suuruuden edessä sekä herättävät ylevää tunnetta näiden havaitessa oman osallisuutensa siihen. Matkakertomus asettaa alkuperäisasukkaat osaksi tätä kontekstia, jonka seurauksena luonnon päällä makaava ”esteettinen idealismin huntuu”²²⁴ laskeutuu heidän päälleen. Heistä tulee osa maiseman affektiivista olemusta, joka muuttaa ja muokkaa sitä. Kuten näimme edellisessä luvussa maisemakuvien yhteydessä, myös poissaololla on oma ”läsnäolonsa”. Missä Yhdysvaltojen

²²⁰ Wied 1839–1841, vol XXII, 350.

²²¹ Roberson 2016, 356.

²²² Roberson 2016, 356–357.

²²³ Bodmer & Grell 2001, 227.

²²⁴ Williamson 2004, 56.

luonto ja näin maisema oli mykkä alkuperäisasukkaista, puhuu Preerian maisema heidän läsnäolostaan. Tämä ei tapahdu vain heidän liittämisesään osaksi kuvia, vaan myös Wiedin narratiivin vaikutuksesta, sen kontekstoidessa preerian heidän alueekseen. Missourin laakso on tutkimuksen alkuperäiskansojen kotimaa, heidän yhteisöjensä *paikallinen* ydin. Romantiikka ja nationalismi sitoutuvat rakentamaan maisemaa, joka kuuluu jollekin. Kyseessä ei ole alkuperäiskansojen omalähtöinen nationalismi ja sen myötä sen maisemallinen ideologia, vaan Wied ja Bodmer romantiikan avulla heijastavat nationalismia alkuperäisasukkaisiin ja heidän kansoihinsa. Heimojen erottelu ja kulttuuristen erojen kirjaaminen – ja tästä juontuva toiseuttaminen toisistaan – luo näille ”nationalista” identiteettiä eurooppalaisten lukijoiden silmissä. Romantikoille tärkeä luonnon ja ihmisen identiteetti näin paljastuu niiden vuorovaikutuksesta.²²⁵ Ihmisen ollessa osa luontoa on tämän identiteetti sidoksissa myös siihen. Maiseman toimiessa todellisen luonnon kulttuurisena ilmauksena se samalla sekä rakentaa että ilmaisee tätä identiteettiä. Alkuperäisasukkaiden toimiessa vuorovaikutuksessa luonnon kanssa he muokkaavat luontoa, joka samalla muokkaa heitä. Yhteisön vastavuoroisen ”työn” vaikutuksesta syntyy eräänlainen omistuksen oikeutus, jossa Missourin kansat eivät ole vain satunnaisia ihmisiä, jotka elävät sen varrella, vaan oleellisia osia sen luonnosta. Romantikoille tämä ”luonnon osaisuus” tarjosi ikkunan aikaan ennen modernin ihmisen vieraantumista luonnosta ja maailmasta.²²⁶

²²⁵ Ziolkowski 2018, 116.

²²⁶ Bowie 2016, 196.

5 Loppuluku

Tämän tutkimuksen keskeisin tulos on Wiedin tutkimusmatkakertomuksen kiistämätön romanttisuus. Varhaisromantiikka vaikutti matkakertomuksessa käytettyyn affektiiviseen ja kuvailevaan kieleen tukeutuen tunteisiin tiedon välittämisen vahvistajana ja ymmärryksen syventäjänä. Romantiikan pyrkimys tiedon ja taiteen yhdistämiseen ilmenee voimakkaasti kuvailussa niin maisemasta kuin sitä asuttavista ihmisistä. Teoksesta ilmenee myös hyvin romantiikan, muiden saksalaisten ismien (klassismi, Sturm-und-Drang) ja valistuksen välinen jatkumo, jossa aikaisemmat ideat kehittyivät romantiikaksi ja sen alaisuudessa. Wiedin teoksen edustama romanttinen empirismi juonsi juurensa saksalaisen valistuksen merkkihenkilöistä, varsinkin Goethesta ja Alexander von Humboldtista. Tämä näkemys vetosi voimakkaasti tieteen ja taiteen yhteistyön kykyyn luoda syvempää ymmärrystä luonnosta, ja maailmasta. Wiedin narratiivissa romanttinen empirismi esiintyy affektiivisena ja evokatiivisena kielenkäyttönä, joka pyrkii välittämään kohteesta tiedon lisäksi sen herättämiä tunteita tai tunteen siitä itsestään. Luontoa kuvaillessa Wied rakentaa maiseman ja pyrkii herättämään lukijassaan tunteen ja kuljettamaan lukijansa mielensisäisesti paikkaan, tuntemaan miltä oli todella olla siellä. Vaikka Wied ei ollut historiallisesti erityisen kuuluisa taikka merkittävä tutkimusmatkailija, toimii hänen matkakertomuksensa erinomaisena esimerkkinä romanttisen empirismin harjoittamisesta. Kyseessä ei ole romantiikkaa edistävä teos, vaan sen rajoissa tehty käytännön ja teorian toimeenpano.

Affektiivinen kielenkäyttö koskee myös Wiedin tapaamia alkuperäisasukkaita. Tarkkojen tietojen ohella Wied käyttää affektiivista kieltä kuvaillessaan heitä niin yksilöinä kuin ryhminä. Hän esittää tapaamansa yksilöt ja kansat oman toimijuuden omaavina ja yksilöllisinä ja ainutlaatuisina, jotka olivat varhaiselle romantiikalle merkittäviä arvoja. Vaikka Wiedin affektiivinen kielenkäyttö on sidoksissa hänen omiin ennakoasetelmiinsa ja kulttuurisiin konteksteihin, kykenee se luomaan täyteläisemmän kuvan tämän tapaamista ihmisistä. Heidän persoonallisuutensa näyttäytyy Wiedin kautta, mutta se itsessään antaa heistä inhimillisen kuvan. He eivät ole vain tutkimuskohteita tai osia luontoa, vaan omat elämänsä ja kulttuurinsa omaavia yksilöitä, joita ohjaavat heille merkittävät motivaatiot. Mato-Topesta välittyä Wiedin narratiivin seurauksena kuva rohkeasta ja ansioituneesta hyvätapaisesta miehestä. Vaikka tämä näkemys olisi historiallisesti väärä tai alkuperäisasukkaat olisivat nähneet tämän toisin, kyseessä on toimijuuden ja yksilöllisyyden esittäminen.

Kulttuurien ja yksilöiden ainutlaatuisuuden ja toimijuuden huomioiminen myös luo toiseutta heidän ja eurooppalaisten lukijoiden välille. Kyseessä on hienovarainen toiseuden ymmärtäminen, jossa havaitsija tunnistaa toisesta elementtejä, jotka eroavat heidän omistaan. Koska toiseus on luonnostaan affektiivinen kokemus, se sitoutuu osaksi teoksen romantiikkaa. Samalla se on kulttuurinen peili, josta Wied heijastaa omaa kulttuuriaan määrittäviä asioita ja samalla määrittää alkuperäisyyttä jonain, joka poikkeaa tästä. Kyseessä on vastavuoroinen keskustelu, jossa oma ja toinen määrittävät toisensa. Wiedin narratiivissa toiseus toimii myös tapana korostaa oman kulttuurisen näkemyksen määrittämiä, arvokkaaksi nähtyjä arvoja, korostamalla näitä toisessa. Wied tuo narratiivissaan useasti esille alkuperäisasukkaiden sotilaallisen urheuden, joka sopii yhteen hänen omien näkemystensä kanssa miesten roolista. Samalla inversio on totta, sillä Wied tyrää alkuperäisasukkaiden avoimen homoseksuaalisuuden ja muut eurooppalaisesta näkemyksestä poikkeavat seksuaalisuudet luonnottomina narratiivissaan. Toiseus toimii kaksinaisesti rakentaen niin omaa kuin myös toisen identiteettiä. Korostamalla toisessa nähtyjä ”positiivisia” arvoja toiseus lievenee ja korostamalla ”negatiivisia” arvoja se syvenee. Tämä vuorovaikutus synnyttää affektiivisen tilanteen, jossa samanaikaisesti samaistumme ja eroamme toisesta. Romantiikalle merkittävää tässä on toisen tunnistaminen itsenäisenä ja arvokkaana olentona. Wied narratiivissaan painottaa preerian kansojen kulttuurillista ja inhimillistä arvoa. Kyseessä eivät olleet vain tutkimuskohteet tai luonnon kappaleet, vaan ihmiset omine persoonineen, joiden kanssa, toiseudesta huolimatta, saattoi ystäväystyä ja toimia yhdessä.

Karl Bodmerin tutkimusmatkakirjaa varten tuottamat kuvat tuovat myös esille teoksen romantiikkaa. Pittoreski tyyli, jota Bodmerin maisemakuvat edustavat, on idealistista ja impressionistista. Se toimi eurooppalaisten esteettisten käsitteiden mukaan pyrkien välittämään niin kuvaa todellisesta luonnosta, kuin myös esittämään sen herättämiä tunteita. Kyseessä oli luontoa ja sen esteettisyyttä ylistävä taidesuuntaus, joka Bodmerin kuvissa rakentaa Yhdysvaltojen ja Preerian maisemaa. Tähän maisemaan sisältyvät myös alueen alkuperäiset asukkaat, jotka Bodmerin kuvissa sulautuvat osaksi luontoa edustaen romanttista näkemystä luonnon ja ihmisen erottamattomuudesta. Samalla ne vetoavat valistuksen ajasta perittyyn näkemykseen varhaisempien aikojen harmonisemmasta elosta luonnon kanssa. Tämä myös johtaa alkuperäisasukkaiden leimaantumisen maiseman affektiivisuudella. Preerian tunteita herättävät jylhät maisemat kontekstoivat alkuperäisasukkaat osaksi tätä ylevyyttä, jolloin he itse perivät joitain tuosta jylhydestä; jalo ympäristö tuottaa jaloja asukkaita. Romantiikka näkyy myös alkuperäisasukkaista tehdyistä muoto- ja

tapahtumakuvista. Yhdessä Wiedin narratiivin kanssa muotokuvat korostavat näiden yksilöllisyyttä ja ainutlaatuisuutta toimien samalla toiseuden esittäjinä. Kuvien katsojat pääsivät ikään kuin kasvokkain narratiivin hahmojen kanssa. Ne tarjosivat konkreettiset todisteet tavatuista henkilöistä pelkkien Wiedin kuvauksen luomien mielikuvien sijaan. Tapahtumakuvat toimivat samalla tavalla, ne antavat teoksen lukijoille visuaalisen kosketuspinnan toiseen kulttuuriin pelkän yksilön sijaan. Bodmerin kuvat ja Wiedin narratiivi rakentavat yhdessä kuvaa Missourin laaksosta ja sen kansoista. Ne tulee ymmärtää toistensa kontekstissa. Bodmerin kuvat eivät ole vain näyttäviä, vaan niiden tarkoitus oli toimia narratiivin ohella todisteina matkalla nähdystä ja tapahtuneesta. Kyseessä on kahden eri taiteen muodostama kokonaisuus, jossa romantiikka ilmenee niiden yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta. Kuvallinen materiaali toimi paikkaamaan asioita, joissa tekstillinen kuvaus ei riittänyt tai sopinut. Nykyisen monitieteellisen tutkimuksen tavoin romantiikka tukeutui useiden eri alojen tietoihin ja taitoihin pyrkimyksenä rakentaa kaikenkattava taiteellinen synteesi. Bodmerin kuvat ja Wiedin narratiivi edustavat pyrkimystä kokonaisvaltaisemmasta tutkimuksesta, jossa yhdistyivät tiedon ja tunteiden välitys.

Tutkimuksen tulokset osoittavat tieteellinen tutkimuksen olevan ideologisesti sidottu aikaansa ja kulttuuriinsa. Romantiikka 1800-luvun alussa ja sen aatteelliset näkemykset vaikuttivat voimakkaasti siihen, miten Wied näki, käsitteli ja kuvasi Missourin laaksoa. Se määrätti, mitä hän painotti narratiivissaan ja mitä hän näki tutkimisen tai kirjaamisen arvoiseksi. Tämä puolestaan raottaa ikkunaa menneisyyden yhteiskunnallisten ja yksilöllisten arvojen ymmärtämiselle. Huomaamme myös, miten romantiikka ei ollut vain rokokoon kaltainen taidesuuntaus, vaan oma filosofinen kenttänsä, joka kehittyi ja periytyi aiemmista ideoista ja aatteista. Romantiikan perinteinen ja populaari kuva omaa tietynlaisen järjen hylkäämisen, mutta näemme käytännön tasolla Wiedin narratiivissa romantiikan keskiössä vallinneen järjen ja tunteen/taiteen yhteistyön. Kyseessä on moninainen filosofinen aate, jonka vaikutus on huomattavasti laajempi kuin perinteisesti on ymmärretty. Vaikka Wied ei ollut filosofi ja piti itseään pääsääntöisesti tiedemiehenä, hän oman koulutuksensa ja aikansa seurauksena osallistui romantiikan diskurssiin. Tieteellisetkin matkakertomukset tulee näin ymmärtää aikansa aatehistoriallisessa kontekstissa. Niitä kirjoittavat ja matkoja kokevat henkilöt omasivat omat lähtökohtansa, jotka vaikuttivat heidän havaintoihinsa. Wiedin tutkimusmatkakertomuksessa ilmenevä tieteen ja romantiikan risteys on myös merkittävä, sillä se avaa uusia tutkimuskysymyksiä muuhun 1800-luvun tieteeseen ja tieteeseen ylipäätään liittyen. Romantiikan voidaankin väittää ainakin osittain onnistuneen tieteen ja

taiteen yhdistämisessä, varsinkin historian ja muiden ihmistieteiden alalla. Historian ja kokemuksen subjektiivisuuden tunnistaminen on pakottanut tutkijat katsomaan entistä tarkemmin sisäänpäin ja kohtaamana omat ennakkoasenteensa ja tunteensa. Tämä subjektiivisuuden tunnistaminen juontaa juurensa romantikkoihin ja näiden näkemykseen tunteiden ja järjen rakentamasta kokonaisesta ihmisestä. Tunnehistorian kannalta romanttinen empirismi ja romantiikan käyttämä affektiivinen kieli ovat merkittäviä havaintoja. Kirjailijan pyrkimys paikan tai asia herättämien tunteiden uudelleen tuottamisessa lukijassa, kertoo meille kuvauksen tai kuvan tuottajan jo kokemista tunteista. Mandanien pyhiä idoleita kuvatessaan Bodmer ymmärsi niiden hengellisen arvon ja pyrki välittämään sen lukijalle. Tämä tarkoittaa, että hän jossain määrin itse tunsu tuota pyhyttä, joka epäsuorasti, verraten sitä omiin hengellisiin arvoihinsa, tai suorasti. Sama päti Wiedin kuvaukseen. Affektiivinen kuvaus on pyrkimystä tunteiden välittämiseen, näin se pystyy vihjaamaan meille menneisyyden henkilöiden tuntemuksista ja niihin liittyvistä arvoista. Menneisyyden ihmiset ovat jättäneet jälkiä omista tunteistaan taiteellisiin tuotoksiinsa, joiden tulkinta on riippuvainen omasta ymmärryksestämme ja tunteellisista kyvyistämme. Goethen näkemystä mukaillen: ”menneisyys ei ole mykkä tai kuollut, vaan odottaa omaa hienotunteista tulkitsijaansa.” Tällä tarkoitan sitä, että historian alojen, varsinkin aatehistorian, tulisi käyttää aikaa myös menneisyyden ihmisten tunteiden ja niiden merkityksen historiallisina motivaattoreina ymmärtämiseen.

Lähteenä Wiedin tutkimusmatkakertomus sopii hyvin osoittamaan, miltä romanttinen empirismi käytännössä näytti, mutta samalla se omaa omat ongelmansa. Vaikka Bodmerin kuvat antavat teokselle siivun toista perspektiiviä, on kyseessä pääsääntöisesti yhdestä näkökulmasta kerrottu narratiivi. Wied ei tiedosta matkakertomuksessaan omia ennakkoasetelmiaan tai pyri näiden sovitteluun. Hän myös kirjasi ylös vain sitä, mitä näki kirjaamisen arvoiseksi, näin monet alkuperäisasukkaiden arjen asiat, kuten myös asiat, joiden arvoa hän ei ymmärtänyt, mutta jotka saattoivat olla merkittäviä alkuperäisasukkaille, jäävät pois narratiivista. Kyseessä on näin hyvin puolueellinen kertomus, joka vaatii lukijaltaan tarkkaavaisuutta ja ajan aatteellista tuntemusta. Kyseinen ongelma ilmenee myös alkuperäisasukkaiden kertoessa narratiivissa, kaikki keskustelut välittyivät Wiedille tulkin kautta ja vasta myöhemmin ne kirjattiin ylös. Alkuperäisasukkaiden ”ääni” jää narratiivissa näin hyvin vähäiseksi, vaikka Wied tunsu myötätuntoa näitä kohtaan. Kyseessä eivät ole sanatarkat tulkin avulla kirjatut haastattelut, vaan Wied kuvaili mitä keskustelukumppanit hänelle kertoivat. Näin niistä välittynyt tieto lepää hänen omassa tulkinnassaan ja uusien

tulkintojen tekeminen on vaikeaa. Merkittävä lähteellinen ongelma on myös teoksen englanninkielinen käännös, josta kääntäjä on karsinut matkan tieteellisempää materiaalia ja muita asioita narratiivin sulavuuden edestä. Englanninkielinen käännös on näin epätäydellinen osoitus Wiedin narratiivista ja sen käyttö esimerkiksi ympäristöhistoriallisena dokumenttina on kyseenalainen, mutta se onnistuu kertomaan tälle tutkimukselle keskeisestä romantiikasta. Koska teoksen romantiikka usein syntyy kielenkäytöstä, olisi alkuperäinen saksankielinen täsmällisempi kertomaan, mihin tunteisiin Wied tekstillään nimenomaan viittasi, mutta tämä kielitaidon lisäksi, vaatisi ajan kielenkäytön ja tunneilmajujen laajempaa tuntemusta. Lähdeä lukiessa meidän tulee myös huomioida väärinymmärrysten mahdollisuus, Wied saattoi pyrkimyksistään huolimatta ymmärtää ja tulkita asioita väärin. Samalla hän saattoi koristella kuvaustaan luodakseen ajan matkakertomusgenren mukaisia henkeäsalpaavia maisemia, romanttinen kielenkäyttö voidaan itsessään tulkita tietoa ”vääristäväksi” voimaksi. Tachenin tuottama uusiopainos Bodmerin kuvista on myös ongelmallinen. Keskeiseksi ongelmaksi muodostuu kuvien esiintyminen teoksen suuremman kontekstin ulkopuolella. Vaikka se tarjoaa kuville usein niitä koskevat narratiiviset osuudet ja antaa alussa lyhyen esittely kappaleen tutkimusmatkaan, jäävät nämä usein liian pieniksi tarjotakseen kuviin ja niiden maisemiin liittyvän kontekstin.

Wiedin tutkimusmatkakertomus ei itsessään avaa kovinkaan monia jatkotutkimuksen mahdollisuuksia. Romantiikan näkyminen toisissa samankaltaisissa töissä, varsinkin Alexander von Humboldtin vaikutusvaltaisissa tutkimusmatkakertomuksissa, olisi mielenkiintoinen tutkimusalue. Yksi mahdollisuus jatkotutkimukselle Wiedin narratiiviin liittyen olisi tarkempi vastakarvaan luku, siitä kirjaamatta jääneiden asioiden paljastamiseksi. Kuten tutkimuksessa huomautin, myös poissaololla on läsnäolonsa, näin tutkija pystyy hienovaraisesti tutkien paljastamaan jotakin kirjaamattomista asioista. Nämä poissaolot pystyvät vihjaamaan meille ajan eurooppalaisista arvoista. Wiedin teos pystyy myös auttamaan tutkijoita selvittämään, miten jalon villin idea kehittyi valistuksen yhteiskuntakritiikistä kohti omaa käsitystämme tunteikkaasta ja harmonisesta luonnonlapsesta. Siinä on huomattavissa eräänlainen välimuoto, jossa ne eivät oilleet vielä kokonaan tunteen nielaisemia. Tähän varmasti vaikutti se, että tutkimusmatkan aikana heimot olivat vielä elinvoimaisia, eikä niihin liittynyt menetyksen nostalgiaa. Romantiikka, varsinkin saksalainen, tarjoaa varsin hedelmällisen tutkimusalustan, jonka tutkijat ovat viime vuosina huomanneet. Se oli läsnä lähes kaikissa 1800-luvun saksalaisissa yhteiskunnallisissa ja filosofisissa liikkeissä. Romanttinen matkakertomuskirjallisuus auttoi rakentamaan

nationalismia heijastellen omaa ja tuttua toiseen ja vieraaseen. Tämän prosessin sisäinen dynamiikka vaatisi tarkempaa tutkimusta.

6 Kuvat

Wiedin retkikunnan reitti.²²⁷²²⁷ Bodmer, Karl. 1839–1841.

A.1 Fort Mackenzie August 28th, 1833.²²⁸

²²⁸ Bodmer, Karl. 1839–1841.

A.2 Funeral scaffold of a Sioux chief near Fort Pierre.²²⁹

²²⁹ Bordmer, Karl. 1839–1841.

A.3 Idols of the Mandan Indians²³⁰

²³⁰ Bodmer, Karl. 1839–1841.

A.4 The Interior of the hut of a mandan chief²³¹

²³¹ Bodmer, Karl. 1839–1841.

A.5 Bison-dance of the Mandan indians in front of their medicine lodge in Mih-Tutta-Hangkush.²³²

²³² Bodmer, Karl. 1839–1841.

A.6 Scalp dance of the Minatarres.²³³

²³³ Bodmer, Karl. 1839–1841.

B.1 New Harmony on the Wabash.²³⁴

²³⁴ Bodmer, Karl. 1839–1841.

B.2 Niagara Falls.²³⁵

²³⁵ Bodmer, Karl. 1839–1841.

B.3 View of the Rocky Mountains.²³⁶

²³⁶ Bodmer, Karl. 1839–1841.

B.4 A herd of bison on the upper Missouri.²³⁷

²³⁷ Bodmer, Karl. 1839–1841.

B.5 View of the Stone Walls on the upper Missouri.²³⁸

²³⁸ Bodmer, Karl. 1839–1841.

B.6 Remarkable hills on the upper Missouri²³⁹

²³⁹ Bodmer, Karl. 1839–1841.

C.1 Fort Pierre on the Missouri.²⁴⁰

²⁴⁰ Bodmer, Karl. 1839–1841.

C.2 Fort Clarke on the Missouri (February 1834).²⁴¹

²⁴¹ Bodmer, Karl. 1839–1841.

C.3 Fort Union on the Missouri.²⁴²

²⁴² Bodmer, Karl. 1839–1841.

C.4 Mih-Tutta-Hangkusch a mandan village.²⁴³

²⁴³ Bodmer, Karl. 1839–1841.

C.5 The Citadel-rock on the upper Missouri.²⁴⁴

²⁴⁴ Bodmer, Karl. 1839–1841.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Zu Wied–Neuwied, Maximilian. *Travels in the Interior of North America, 1832–1834*.

Kääntänyt englanniksi: Lloyd, Hannibal Evans 1843. *Early Western Travels 1748–1846*. Thwaites, Reuben Gold. Volyymit: XXII–XXIV. Cleveland, Ohio. The Arthur H. Clark Company, 1906.

Wied, Maximilian & Bodmer, Karl. *Travels in the Interior of North America during the Years 1832-1834*. Tuottanut; Grell, Thomas. Köln, Germany, Taschen, 2001.

Tutkimuskirjallisuus

Beller, Manfred & Leerssen, J. Th.: *The Rhine: National Tension, Romantic Visions*. Brill, 2017.

Bowie, Andrew: Freedom, Reason, and Art in Idealist and Romantic philosophy. *Oxford Handbook of European Romanticism*. ed. Paul Hamilton. Oxford University Press, Oxford 2016. 184–201.

Boddice, Rob. *History of Emotions*. Manchester University Press, Manchester, 2018.

Bohls, Elizabeth A: Picturesque Travel, The Aesthetics and Politics of Landscape. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 246–257.

Bridges, Roy: Exploration and Travel outside Europe (1720–1914). *Cambridge Companion to Travel Writing*. ed. Peters Hulme, Tim Youngs. Cambridge University Press, Cambridge 2002. 53–69.

Brown, Jane K.: Romanticism and Classicism. *The Cambridge Companion to German Romanticism*. ed. Nicholas Saul. Cambridge University press, Cambridge 2009. 119–132.

Brons, Lajos: Othering, an Analysis. *Tranciencia: a journal of global studies*, (6) 1/2015. 69–90.

Carey, Daniek: Truth, Lies and Travel Writing. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 3–14.

Cooke, Simon: Inner journeys: Travel writing as life writing. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 15–24.

Ellingson, Terry Jay. *The myth of the Noble savage*. University of California, Berkeley 2001.

- Feest, Christian F.: Die Entdeckung des edlen Wielden. Maximilian Prinz zu Wied und Karl Bodmer reisen an den oberen Missouri. *Nachbar Amerika: Verwandte-Feinde-Freunde in drei Jahrhunderten*. Landau, 1996, 117–146.
- Fenner, F., Henderson. & D. A., Arita. & I., Jezek, Z., & Ladnyi, I. D. *The history of smallpox and its spread around the world*. Smallpox and its Eradication. World Health Organization, Geneva, 1988, 209–244.
- Forsdick, Charles. *Travel and the Body. The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. London, Routledge, 2016. 68–77.
- Görner, Rüdiger: Friedrich Hölderlin's Romantic Classicism. *Oxford Handbook of European Romanticism*. ed. Paul Hamilton. Oxford University Press, Oxford 2016. 274–292.
- Isbell, John Claiborne. *Outline of Romanticism in the West*. Cambridge, Open book Publishers, 2022.
- Holmberg, Pirkko K: Luonnonfilosofian paluu ja romanttinen empirismi: Goethen Merkitys Saksalaiselle Idealismille ja Nykyiselle Ympöristökeskustelulle. *Tiede & edistys*. 1/2025. 24–41. <https://tiedejaedistys.journal.fi>
- Hyrkkänen, Markku. *Aatehistorian Mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Izenberg, Gerald N. *Impossible Individuality: Romanticism, Revolution, and the Origins of Modern Selfhood, 1787–1802*. Princeton University Press, 2001.
- Jarvis, Robin: Travel Writing Reception and Readership. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 89–98.
- Korte, Barbara: Western Travel Writing 1750–1950. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 173–184.
- Lindsay, Claire: Travel Writing and Postcolonial studies. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 25–34.
- Mahoney, Dennis F.: Heidelberg, Dresden, Berlin, Vienna. *Oxford Handbook of European Romanticism*. ed. Paul Hamilton. Oxford University Press, Oxford 2016. 340–354.
- McWilliam, Neil: Roots: Landscapes of Nationalism in the Long Nineteenth Century. *A Companion To nineteenth-century art*. ed. Michelle Facos. Wiley Blackwell, Hoboken, New Jersey 2019. 281–298
- Mehigan, Tim: Scepticism of Henrich von Kleist. *Oxford Handbook of European Romanticism*. ed. Paul Hamilton. Oxford University Press, Oxford 2016. 256–273.
- Miller, Robert J. *Native America, Discovered and Conquered: Thomas Jefferson, Lewis & Clark, and Manifest Destiny*. Preager Publishers, Westport, Connecticut 2006.

- Nassar, Dalia. *Romantic Empiricism: Nature, Art and Ecology from Herder to Humboldt*. Oxford University press, New York 2022.
- Nassar, Dalia.: "Idealism is nothing but genuine empiricism":Novalis, Goethe and the ideal romantic science. *Goethe yearbook*, Volume 18, 2011. 67–95.
- Nelson, Lowry Jr.: Romantic Irony and Cervantes. *Romantic irony*. ed. Fredrick Garber. John Benjamins Publishing, Philadelphia 1988. 15–32.
- Niekerk, Carl: Romantics and other Cultures. *The Cambridge Companion to German Romanticism*. ed. Nicholas Saul. Cambridge University press, Cambridge 2009. 147–162.
- Nivala, Asko. *Beyond Germany Fragmented. The Romantic Idea of the Golden Age in Friedrich Schlegel's Philosophy of History*. Painosalama Oy, Turku 2015.
- Outram, Dorinda. *The Enlightenment*. Cambridge University Press, Cambridge 2019.
- Paulin, Roger: The Romantic Drama. *The Cambridge Companion to German Romanticism*. ed. Nicholas Saul. Cambridge University press, Cambridge 2009. 85–100.
- Raj, Kapil: Go-betweens, travellers, and cultural translators. *A Companion to the History of Science*. 1st ed. Wiley, Newark 2016. 71–93. Accessed February 25, 2025. ProQuest Ebook Central.
- Regier, Alexander: Johan Georg Hamann: Metacritique and Poesis in Counter-Enlightenment. *Oxford Handbook of European Romanticism*. ed. Paul Hamilton. Oxford University Press, Oxford 2016. 165–183.
- Roberson, Susan L.: North America/USA. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 351–360.
- Shach, Paul: Maximilian Prinz zu Wied Encounters Landsleute in the New World. *Yearbook of German-American studies*, 1995.
- Shach, Paul: Maximilian, Price of Wied (1782–1867): Reconsidered. *Great Plains Quarterly*, 14:1, University of Nebraska–Lincoln, 1994. 5–20.
- Smethurst, Paul: Discoverers and Explorers. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 227–236.
- Seyhan, Azade: What if Romanticism, and Where did it come from. *The Cambridge Companion to German Romanticism*. ed. Nicholas Saul. Cambridge University press, Cambridge 2009. 1–20.
- Thompson, C, W.: The Romantic Literary Travel Book. *The Routledge Companion to Travel Writing*. ed. Carl Thompson. Routledge, London 2016. 269–277.

- Uhlig, Stefan: Goethe's Figurative Method. *Oxford Handbook of European Romanticism*. ed. Paul Hamilton. Oxford University Press, Oxford 2016. 315–339.
- Vahtikari, Tanja & Männistö-Funk, Tiina & Laine, Silja: Valokuvien Käyttö. *Avaimia Menneisyyteen*. toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen, Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki 2022. Luku 13.
- Verhoeven, Wil: 'When Wild in Woods the Noble Savage Ran': The European Discourse of American Utopianism, 1748–1783. *The Yearbook of English studies*, (46) 2016, 219–241.
- Von Humboldt, Wilhelm.: Theory of Bildung. Käännös: Gillian Horton-Krüger, *Teaching As A Reflective Practice: The German Didaktik Tradition*. ed. Ian Westbury, Stefan Hopmann, Kurt Riquarts. Mahwah. Routledge, New Jersey 2000, 57–61.
- Williamson, George S. *The Longing for Myth in Germany: religion and aesthetic culture from romanticism to Nietzsche*. University of Chicago press, Illinois, Chicago 2004.
- Wiener, James Blake.: Karl Bodmer and the Native Americans. *Swiss history Blog* -sivusto <https://blog.nationalmuseum.ch/en/2021/12/karl-bodmer-and-the-native-americans/> [Haettu 13.04.2025].
- Wishart, David J. *Great Plains Indians*. University of Nebraska Press, Lincoln, Nebraska 2016.
- Wylie, John. *Landscape*. Routledge, New York 2007.
- Ziolkowski, Theodore. *Stages of European Romanticism: Cultural Synchronicity Across the Arts, 1798–1848*. Rochester, Boydell & Brewer, 2018.